

Polonya Kralı III. Jan Sobieski Hükümdarlık Dönemi (1674-1696)

Polish King John III Sobieski (1674-1696)

Sabire ARIK*

Öz

1683'de Viyana önlerinde güçlü Osmanlı ordularını yenerek Hıristiyan dünyasının kahramanı haline gelen Polonya kralı III. Jan Sobieski kimdi? Krallığı sırasında Osmanlı-Polonya(Lehistan) ilişkileri nasıl gelişmişti? Sürekli savaş alanlarında karşı karşıya kaldığı Osmanlı Devleti için ne anlam taşıyordu? Polonya kralına 1676 Osmanlı-Leh Anlaşmasını bozduran koşullar ne idi, o söylendiği üzere bir Türk düşmanı mı idi?

Anahtar Kelimeler: Sobieski, Osmanlı, Polonya, Lehistan, Viyana

Abstract

King John III Sobieski is one of the best known and greatest Polish rulers. The great battle of Vienna in 1683, when united Polish and Austro-German armies under the command-in-chief of Sobieski crushed the Turkish army, brought Poland and especially her king immortal fame. In historical consciousness of the Poles Sobieski is a national hero and at the same time conqueror of the Turks. But a question arises-was he always a foe of Turkey?

Key Words: Sobieski, Ottoman, Poland, Vienna

Polonya (Lehistan) tarihi kaynakları ve edebi yazınında bulunan pek çok eser Jan Sobieski isminin toplum açısından ne kadar önemli olduğunu gösterir. Bu konuda en iyi örneği ise Nobel ödülü sahibi yazar Henryk

* Dr., A. Ü, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı; www.bazyliszek@hotmail.com ; www.baczynski2000@yahoo.com

Sienkiewicz'in "Üçleme"si (*Trylogia*) oluşturur. Yazar XIX. yüzyılda işgal altında acı çeken Polonya toplumuna ümit aşılacak, onları "cesaretlendirmek" (*dla pokrzepienia serc*) adına, özellikle Hotin ve Viyana zaferleri bağlamında, Polonya kralı III. Jan Sobieski'yi idealleştirerek toplumu ayağa kaldırmaya çalışır. Üçlemesinin son kitabı "*Bay Wolodyjowski*"de kullandığı Jan Sobieski faktörü toplum tarafından coşkuyla karşılanır ve Sienkiewicz'i amacına ulaştırır.¹ Bu bağlamda Jan Sobieski'nin Polonya toplumu için önemini vurgularken, Osmanlı-Polonya savaşlarının sık cereyan ettiği ve çok çetin geçtiği bu eski dönemlerden, Polonya'nın en tehlikeli düşmanlarının Türkler olduğu kanısının, her Polonya vatandaşının bilinç altında saklı kaldığını da belirtmek gerekir. Bunun nedenini Polonyalı tarihçi Jan Wimmer, Türk savaşlarının sergilendiği edebi ve tarihi eserlere; bunlardan ortaya çıkan epizotlara; özellikle Sobieski tarafından kazanılan Hotin ve Viyana savaşlarının işlendiği eserlere; bu konudaki resim ve gravürlere bağlamaktadır.²

Polonya toplumunun bilinç altında bu kadar büyük etki yapan, Viyana zaferiyle tüm Avrupa'nın kurtarıcısı, Hıristiyanlığın kahramanı haline gelen Jan Sobieski ismi, savaş alanlarında sürekli karşı karşıya kaldığı Osmanlı Devleti için ne anlam taşıyordu? Bu dönemde Osmanlı-Polonya ilişkileri nasıl gelişmişti? O gerçekten "azılı bir Türk düşmanı" mıydı? Osmanlı kaynaklarına baktığımızda, genel olarak; "kır³ hatman demekle maruf Sobieski mulakkab Yuvannis nam leh kralı", XVII. yüzyılda hem savaş alanlarında hem de diplomatik alanlarda Türk-Tatar ordularının güçlü rakiplerinden biridir. Fakat bu ifadelerde çoğunlukla "hain" olarak adlandırılmaktadır.⁴ Çünkü Sobieski Hotin'de (Chocim) (1673) Osmanlı ordularıyla savaşarak Bucaş (Buczasz) Antlaşmasını (1672); 1683'de Viyana'nın yardımına koşarak da daha önce Osmanlı ile yapmış olduğu Zuravno (Zorawno) Antlaşmasını (1678) bozmuştur. Defterdar Sarı Mehmed Paşa tarafından kaleme alınan "*Zübde-i Vekaiyat*" adlı eserde, Osmanlı

¹ Sabire Arık, "*Henryk Sienkiewicz'in "Bay Wolodyjowski" adlı eserinde Türk izleri*", A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Doğu-Batı Dilleri Sempozyumu; Cumhuriyetimizin 80. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı, Ankara 2004, s. 187-194.

² Jan Wimmer, *Wieden 1683*, Warszawa 1983, s. 15.

³ Silahtar Tarihi, c. II, İstanbul 1928, s. 127; "Kır Hetmanı" yani "Hetman polny" söylemi büyük ölçüde yanlış yazım nedeniyle kaynaklara "kız hetman" olarak geçmiştir. Bkz; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III cilt, Kısım 2, s. 186.

⁴ "Sezar her tarafa, bütün Hıristiyan krallara mektuplar yolladı, onlardan yalnızca- Polonya kralı-hain Sobieski yardıma koştu"; Silahdar Fındıklı'lı Mehmed Aga, "*Dariusz wyprawy wiedzkiej i kronika zwiazanych z nia wydarzen w panstwie osmanskim od 21 stycznia 1681 r. da 28 lutego 1684 r.*"; Z. Abrahamowicz, *Kara Mustafa pod Wiedniem*, Krakow 1973, s. 155; Z. Wojcik, *Jan Sobieski*, Warszawa 1983, s. 346-349.

Devleti'nin Bucaş Anlaşmasıyla Polonya'dan almış olduğu Ukrayna ve Kamanıçe kalesiyle Podolya (Kamieniec Podolski) bölgesinin Polonya kralı III. Jan Sobieski'nin kalbinde hep bir ur olarak kaldığından bahsedilir. Bu nedenle Sobieski her fırsatta bu toprakları Türklere geri alabilmek için uğraşmış her yolu denemiştir. Yine Defterdar Sarı Mehmed Paşa'ya göre, Polonya kralı 1683'de böylesi bir fırsatı yakaladığında hiç tereddüt etmeden daha önce Osmanlı ile yaptığı barış antlaşmasını çiğneyerek Avusturya ile anlaşma yolunu seçmiştir.⁵

Polonya'nın, dolayısıyla Jan Sobieski'nin asla vazgeçemediği, Osmanlı Devletinin ise bir türlü gözden çıkaramadığı bu kale hakkında, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde "Eşkal-i Kal'a-i Kamanıçe" başlığı altında; Leh dilinde "Kamanıçe"nin taş anlamına geldiği, kısacası taştan yapılmış olduğu belirtilir. Nehir kıyısında kayaların üzerinde, çevresi hendeklerle kaplı, ne Leh, ne Çek ne de İsveç diyarında bir benzerinin daha bulunmadığı dile getirilir.⁶ Fındıklılı Mehmed Ağa ise "Vasf-ı Kal'a-i Kamanıçe" başlığı altında bu güzel ve erişilmez kaleyi çok daha geniş olarak anlatır: Tarihçiye göre, "bu kalenin metaneti, yüksekliği, sarplığı, berklığı ve muhkemliği o derece idi ki, şehir, yüzük taşı gibi kudret elinden dökülmüş kesme kayalardan sur içinde müstahkemdi. Göklere yükselen kulelerinin hazinesi, ateş soluyan ve zehir saçan ejderha toplarıyla tıslımlanmıştı. Onu çeviren derin mi derin hendeğine göre güneşin ışınları kısa kalıyor, hendeğin dibine uzanamıyordu. Burçlarının boynuna ulaşlamıyordu. Hendeğin dibinde korkunç bir halka ile çepeçevre sarılı, bir Kevser ırmağını andıran nehir, gece gündüz akmakta idi, sanki o bulunmaz hazineye çöreklenmiş bir ok yılanı, ya da o ayna gibi parıl parıl, gelini bir gümüş kemer gibi sarmıştı; ya da dünyayı aydınlatan ay gibi halede yer tutmuştu. Bu kale yapılabildiği zamana gelinceye dek, ne onun aşıkları aldatan bedeni, başkalarının eline geçip kucaklaşmıştı, ne de bu imkan dünyasında varlık hil'atini giyeli, onun eteğini tutup sahip olacak bir yabancı eli çıkmıştı, öylesine elde edilmesi güç bir kız-oğlan-kızdı. Şehrin içinde şaşılacak denli güzel binalar, görülmedik

⁵ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, "Ameden-i imdad-ı küffar be-mah-surani 'adu-yı dalalet-şi' ar der-kal'a-i Estergon" başlığı altında Jan Sobieski'yi ve krallık dönemini böyle betimlemektedir. Bkz; Zübde-i Vekayiat, T.T.K. Ankara 1995, s. 158; Osmanlı tarihinin günümüz araştırmacılarından biri olan Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise bu konuda; 1683 imdat ordularının başında iyi bir komutan olan Jan Sobieski adında bir kralı bulunan Lehistan, Osmanlılarla harp ederken kendisine yardım edilmemesinden dolayı Avusturya'ya gücenik olduğunu; bununla beraber siyasi menfaatler ve bu arada Papanın tesiri ile 31 Mart 1683'de Avusturya ile Lehistan arasında Osmanlılara karşı savunma ve saldırı bazında bir ittifak akdedildiği"ni belirtmektedir. Bkz, İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. III, 1. Kısım, s. 439.

⁶ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c.V, s. 128

tapınaklar, yüksek evler ve ulaşılmaz köşkler, güzel yollar, geniş meydanlar, türlü türlü yapılar ve mahalleler, ağız dar ve havsalası geniş kalemin anlatacağı gibi değildi. Haçlar asılmış olan kiliselerinin kat kat duvarları dördüncü kat göğe yükselmişti, belki de İsa'nın eteğini tutmakta idi. Şehrin kendisiyle iç-hisar arasında bulunan korkunç vadide, su üzerine bir taş ve sağlam köprü yapılmıştı. Ancak o köprüden girilip çıkılacağı için, şehre başka bir yandan yabancıların ayak basmasının yolu yoktu. İç-hisarın batı yanında altı köşeli bir kale gibi bir büyük toprak tabya vardı. O da kale ile aynı yükseklikte idi, onu da derin ve geniş bir hendek kuşatıyordu. Bundan dolayı sarplıkta ve berklikte sonu yoktu. İçindeki topraktan nice tepecikler, sayısı belli birkaç yapı, savaş araç ve gereçleriyle dolu nice kapalı mahzenler vardı. Yine bir taş köprü de tabya ile iç-hisar arasında, bükülmez bir bazı gibi kurulmuştu.⁷ Yine Defterdar Sarı Mehmed Paşa da "Der- zikr-i ahval-i muhasara-i kal'a-i Kamaniçe" başlığı altında Kamaniçe kalesinin düşman ülkeleri dahilinde bulunan kalelerin hepsinden daha sağlam ve meşhur olduğundan bahseder. Özellikle stratejik olarak Rus (Ukrayna), Moskof ve Leh ülkelerinin kilidi durumunda olduğuna dikkat çeker.⁸

Bu zorlu, ulaşılmaz, önemli derecede stratejik değere sahip kale, Osmanlı orduları tarafından 1672'de dokuz günlük bir kuşatmadan sonra fethedilir.⁹ 18 Ekimde yapılan Bucaş Anlaşmasını, 23 Ekimde Sultan IV. Mehmed resmi bir Ahitname vererek onaylar.¹⁰ Fakat Polonya açısından bu anlaşmanın şartları kabul edilemez görünmektedir. Çünkü Ukrayna ve Kamaniçe-Podolya bölgesinin kaybedilmesinin yanı sıra Cumhuriyetin Sultana her yıl 22 000 zloty vergi vermek zorunda olması, Polonya kralını Osmanlı Devleti'nin vasalı yapmaktadır.¹¹ Bu anlaşmayı kabul etmeyenler

⁷ Silahtar Tarihi, c.I, s. 586; Orhan Şaik Gökyay, "Kamaniçe Muhafızlarının Çektiği", Tarih Dergisi, sayı 32, İstanbul 1979, s. 282-283.

⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiat*, s. 28.

⁹ Antonie Galland, Kamaniçe kalesini bu kadar kısa sürede aldıklarında Türklerin buranın gerçekten de Kamaniçe kalesi olup olmadığı konusunda bir süre tereddüt ettiklerini yazar.; *İstanbul'a ait Günlük Anıları 1672-73*, T.T.K., Ankara 1987, s. 181.

¹⁰ Biblioteka Czartoriskich, Rkps (El yazmaları) 609, f 46 s. 89-90; Metin için Bkz; Dariusz Kolodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations...*, s. 494-514; Sultanlık ordusunun Bucaş'daki kampına anlaşma yapmak için 18 Ekimde Polonya kralı Michal Wisniowiecki'nin vekilleri gelir. Polonya tarafından gelen Vilno voyvodası Lipowski, Czernichow muhtarı Silnicki ve Krallık haznedarı Zamoyski ile uzun süren görüşmelerden sonra, Osmanlı tarafının vekili olarak o zamanlar kaymakam olan Kara Mustafa Paşa anlaşmayı imzalar. 23 Ekimde ise Ahitname verilir; AGAD, Arch. Kor. Dz. Turecki, teczka 467, nr 783; Defterdar Sarı Mehmed Paşa da "Der zikr-i 'akd şuden-i (17 a) sulh be- kural-ı Leh" başlığı altında yapılan bu barış anlaşmasını anlatmaktadır. Bkz; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiat*, s. 32.

¹¹ Dariusz Kolodziejczyk, *Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca Siyasi ve Diplomatik İlişkiler*, 15-19 yüzyıl Osmanlı-Lehistan İlişkileri, İstanbul 1999, s. 28.

arasında Meclisin yanı sıra o zamanlar krallık hetmanı olan Jan Sobieski de bulunmaktadır. Dolayısıyla Polonya Meclisi 1673'de Sobieski'nin liderliğinde büyük bir orduyu onaylar ve bir kez daha Osmanlı-Polonya orduları Hotin'de karşı karşıya gelir. Bu kez Hüseyin Paşanın komutasındaki Osmanlı Devleti'nin orduları başarısız olduğu gibi, Hotin de ellerinden çıkar.¹²Sobieski'nin elde etmiş olduğu bu başarı hem kendisi, hem de Polonya toplumu için öylesine önemlidir ki, 1673'de kral Michal Korybut Wisniowiecki'nin ölümünün ardından, Meclis onu Polonya tahtına taşır. Evet, Sobieski için de bu başarının anlamı büyüktü, çünkü o dönemin en güçlü ordusu olarak kabul ettiği Osmanlı ordularını yenmiş olması ona gelecekte yapacağı savaşlarda umut verecekti. Nitekim Jan Sobieski, 1674'de kral olur olmaz, taç giyme törenlerini bile savaş sonrasında erteleyerek hiç beklemeden kendisini savaş alanlarına atar¹³; fakat 1674-75'de Lwow, Trembowla ve 1676'da Zurawno'daki savaşlardan bir sonuç alamadığı gibi diplomatik girişimleri de amacına ulaşmaz; gönderdiği her elçi ile Ukrayna ve Kamaniçe-Podolya bölgesini geri almak şartıyla barış teklif eder, buna karşılık Bab-ı Ali ise Bucaş Antlaşması şartlarından geri adım atmak istemez.¹⁴Fakat 1676 yılında Zurawno kuşatması sonrasında Osmanlı orduları serdarı Şeytan İbrahim Paşa¹⁵ ile Polonya temsilcileri

¹² Raşid Tarihi, c.I, s. 311-313; Silahtar Tarihi, c.I, s. 569-603; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, "Vaka-i Hotin" başlığı altında Serasker Hüseyin Paşanın Turla üzerindeki köprüden geçerek Kamaniçe'ye ulaştığını, köprüünün yıkılmasıyla ardından gelmeye çalışan askerlerin çoğunun telef olduğunu yazar. Bkz; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiat*, s. 41, 42; Polonyalı kaynaklar ise bunları teyit etmekle birlikte, Paşanın ardından gelen askerlerin yiyecek sıkıntısı nedeniyle kaleye alınmadığını belirtir. Bkz; *Acta Historica*, t. I, cz, II, s. 1323; Janusz Pajewski, *Bunczuk i Koncerz*, Poznan 2003, s. 158.

¹³ Sobieski 1674'de kral seçildikten sonra, kırk kadar senatörün katıldığı savaş konseyinde *bu ülkeyi yönetmek, güçlendirmek ve ayağa kaldırmak için* seçildiğini belirtirken konuşmasının sonunda kendisi için yapılacak olan taç giyme törenlerinin savaş sonrasında ertelenmesinin ülkesinin yararına olacağını dile getirir. Bu Latince olan konuşma metninin yalnızca Almanca çevrisi günümüze kadar saklanmıştı. Bkz; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 229.

¹⁴ "Der-zikr-i ahval-i elçi-i kiral-ı Leh" başlığı altında; *Bundan evvel Nemnoka menziline Leh keferesi tarafından gelen elçi, savaş meşguliyetinden dolayı niçin geldiği sorulmayıp, adı geçen yere kadar ordu-yı humayun ile beraber götürülmüştü (...)* sadrazam hazretleriyle görüşmüş, geliş sebebi olarak "Kral öldüğünden, büyük hatmanlığının vilayet halkının ittifakıyla kral seçildiğini bildirmek ve aradaki barışı yenilemek" olduğunu ifade ile alakalı mektuplarını takdim etmiştir. Ukrayna ve Podolya memleketlerinin geri alınmasına dair ricasına cevap verilmiş Padişah tarafından bir mektup kaleme alınıp elçi geri döndürülmüştür." Bkz; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiat*, s. 54; İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.III, I. kısım, s. 427; Silahtar Tarihi, c.I, s. 618; Raşid Tarihi, c.I, s. 284.

¹⁵ Polonya kaynakları Osmanlı serdarı Şişman İbrahim Paşa öldükten sonra onun yerine geçen şeytan lakaplı İbrahim Paşayı "Yaşlı, fakat çok dinç bir insan" olarak nitelendirmektedir. Bkz; Pajewski, *Bunczuk i Koncerz*, s. 187; Polonya kralı III. Jan Sobieski ise Osmanlı Serdarı Şeytan İbrahim Paşaya olan hayranlığını eşine yazmış olduğu mektubunda şöyle ifade eder; "...bu Şeytan İbrahim Paşanın yanında gerçekten bir şeytan var, nereye gitse, halk ondan

arasında, iki önemli değişiklikle--verginin kaldırılması ve iki Ukrayna kalesinin Polonya'ya verilmesi kaydıyla daha önce yapılan Bucaş anlaşması şartlarında bir ateşkes yapılır.¹⁶

Bu ateşkes artık güney-doğuda barış isteyen Polonya kralı III. Jan Sobieski için çok önemlidir. Çünkü Polonya 1648'den itibaren Kazak¹⁷, Moskova, İsveç ve Osmanlı ordularıyla sürekli savaşmak zorunda kalmış, ordu çok zayıflamış, ülke büyük ölçüde yıpranmıştır.¹⁸ Bu nedenle kral artık

kaçmıyor, aksine hemen onun hakimiyeti altına giriyor."; bkz; *Listy do Marysienki*, Leszek Kukulski, Warszawa 1962, s. 461.

¹⁶ Biblioteka Czartoryskich, ms. 609, fol. 52a-52b--pp. 101-102; Bu konuda daha geniş bilgi için; Dariusz Kolodziejczyk, "Ottoman-Polish Diplomatic Relations", s. 520; "Der-zikr-i ahval-i serasker ve mahsur şuden-i kral-ı Lehlüyan ve teşyid-i bünyad-ı sulh-u salah-ı işan"(seraskerin durumu, Leh kralının sıkıştırılması ve barışın sağlanması) başlığı altında Defterdar Sarı Mehmed Paşa, barış teklifinin Polonya tarafından geldiğini belirtir. "Zübde-i Vekaiyat", s. 78-79; Polonya kaynakları ise barış isteğinin Şeytan İbrahim Paşadan gelmiş olduğunda ısrarlıdır; Pajewski, *Bunczuk i Koncerz*, s. 193; Sobieski'nin Zorawno'da kuşatma altında olduğunu düşünürsek, barış isteğinin Polonya tarafından gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Polonya kaynaklarda bulunan bir başka dikkat çekici nokta; Zorawno Ateşkesi yapılır yapılmaz Türk-Tatar askerlerin Polonya kampının toprak tabyalarında toplandıkları ve kardeş olduklarını ilan ettikleri Polonya askerleriyle ticaret yapmakta olduklarıdır. Bu iki ülke halklarının savaş olmasına rağmen hala dost olduklarını göstermesi açısından önemli bir detaydır. Bkz; *Diariusza Mihala Paca. hetmana wielkiego litewskiego; Janusz Wolinski Przyczynki do wojny 1676*, PHW, II, z. 1, Warszawa 1930, s. 155; *O przebiegu kampanii i oblezenia*; J. Wolinski, *Zorawno; Z Dziejow wojen polsko-tureckich*", s. 163-181; Dariusz Kolodziejczyk, *Podole pod panowaniem tureckim; Eyalet Kamieniecki 1672-1699*, Warszawa 1994, s. 83; Wimmer, *Wieden*, s. 54 ; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 252.

¹⁷ Cumhuriyetin güney-doğu sınır bölgesinde-Ukrayna'da yaşayan Kazaklar, 1648'de Kazak Hatman Bohdan Chmielnicki liderliğinde Polonya'ya karşı ayaklanmaya girişirler. Kazak liderin destekçisi ise Tuhay Bey komutası altındaki Tatar ordularıdır. Kazak lider, Polonya'ya karşı açtığı savaşta ilk zamanlarda başarılı olmasına rağmen bir süre sonra Tatarların savaştan desteklerini çekmeleri üzerine başarısız olur. Tatarların bu çekilişini ve 1655'de Polonya tarafında yer almalarını Osmanlı kaynakları, Kazakların 1654'de Perejeslaw Anlaşması ile Rusya'ya yaklaşmaları olarak nitelendirirken, Polonyalılar, kralının para karşılığında Tatarları kendi tarafına çektiğini yazmaktadır. Perejeslaw Anlaşmasına dayanarak Rusya, Polonya'ya savaş açar. Bu savaş 1667'de Andruszow'da yapılan ateşkesle sona erer. Polonya'nın Rusya ve Kazaklarla savaşını fırsat bilen İsveç ise 1655'de Polonya'yı kuzeyden güneye çok kısa sürede işgal eder. Bu işgal ve savaş da 1660 Oliva anlaşması ile sona erer. Fakat ülke bütün bu savaş ve işgal altında harabeye döner. Bkz; Zbigniew Wojcik, *Wojny Kozackie w Dawnej Polsce*, Krakow 1989; Sabire Arık, *Eski Polonya'da Kazak Savaşları*, A. Ü. D.T.C.Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, 2004, cilt; XXII, sayı, 35, s. 227-250; *Historia-Wielkosc i Upadek Rzeczypospolitej Szlacheckiej*, Warszawa 1987, s. 94-95.

¹⁸ Polonya kralı Jan Kazimierz'in bile Slask'a kaçtığı bu felaket yıllarında Jan Sobieski de Cumhuriyet ordularıyla birlikte bir süreliğine İsveç tarafına geçerek hain konumuna düşer. Hiçbir Polonyalının hatırlamak istemediği, hatta tarihçilerin bile yazmak istemediği bu olay tarihçi yazar Pufendorf'un İsveç kralı Karol Gustaw'ın yaşam öyküsünü yazdığı eserinde ölümsüzleşmiştir. Çünkü bu eserde yazar Polonya kralı Kazimierz ve Jan Sobieski'nin İsveç kralına bağlılıklarını sundukları anı resmeden bir gravür yayınlamıştır. Bkz; Wojcik, *Jan*

Cumhuriyetin¹⁹ güney-doğu topraklarında barışı sağlayarak Baltık-Prusya politikasına dönmeyi, eski Piast topraklarını yeniden elde etmeyi planlamaktadır. Hatta bu bağlamda Avrupa'daki lehine görünen uluslararası durumdan da yararlanmayı düşünmektedir.

III. Jan Sobieski'nin tahta çıktığı sıralarda Avrupa arenasında iki büyük güç-Avusturya ve Fransa savaş halindedir. Doğal olarak sürekli kendilerine müttefik arayışı içindedirler; Fransa kendisine Osmanlı, Polonya ve İsveç'i müttefik olarak görüyor, böylelikle Avusturya'yı doğudan, güneyden ve kuzeyden sıkıştırmak istiyordu. Bu nedenle de İstanbul, Varşova ve Stockholm arasında yoğun diplomatik ilişkiler içindeydi. Dolayısıyla Fransa'nın politikası Osmanlı-Polonya anlaşmazlığının bir an önce bitmesi yönündeydi. Çünkü bu anlaşmazlık güçlü müttefik Osmanlı'nın direkt Avusturya'ya yönelmesini engellemekteydi. XIV. Ludwik'in bu amaçla Polonya'ya yapmış olduğu ittifak teklifi zaten Fransız politikasına yakınlığı ile tanınan Sobieski tarafından memnuniyetle karşılanır.²⁰ Çünkü Fransa ile yapacağı bu ittifak Prusya Prenslüklerinde Brandenburg korumasını kaldırarak Polonya'ya Baltık'ta daha güçlü bir pozisyon verecektir. En önemlisi ise uzun zamandan beri istediği, ülkesinin ihtiyacı olan güney-doğu topraklarındaki barışı elde edecekti. Bu ittifak Fransa'nın da işine yarayacaktı, Niderland için Brandenburg yardımını engelleyecek, Polonya tarafından Avusturya'yı tehdit edecek, en önemlisi ise Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya direkt yönelmesini sağlayacaktı. Hatta Osmanlı-Polonya savaşının bitmesi için bizzat kendisi aracılık yapacaktı. Bu anlaşma ile Fransa kralı XIV. Ludwik Polonya'ya pek çok vaatte bulunur; Brandenburg Elektörüne bağlı olan Prusya Prenslüklerine saldırması durumunda Polonya'ya 200 000 talar verecektir, Sobieski'nin Slask'u ya da Macaristan'ın bir bölümünü elde etmek için Avusturya'yı vurması halinde 200 000 talar daha ekleyecektir, Osmanlı Devleti ile barışın çabuklaştırılması halinde ise bir 200 000 talar da Sobieski'nin kendisine verilecektir. Dolayısıyla bu şartlarla Jaworow'da (1675) Sobieski Fransa ile gizli bir anlaşma yapar. Baltık planları doğrultusunda bir diğer gizli ittifakını da Gdansk'ta (1677) İsveç'le gerçekleştirir.²¹ Fakat Sobieski tarafından

Sobieski, s. 55-56.

¹⁹ Polonya'da krallar seçimle tahta oturdukları ve kralın, meclisin onayı olmaksızın hiçbir karar alamaması nedeniyle cumhuriyet tarzı bir idare bulunmaktaydı. Bu nedenden dolayı Polonya tarihi içinde *Cumhuriyet* olarak adlandırılmaktadır.

²⁰ Jan Sobieski krallığı öncesi ve hakimiyet yıllarında her zaman Fransız sarayına, politikasına yakın olmuştur. Hatta bu yakınlığı nedeniyle karşısında sürekli muhalif gruplar meydana gelmiştir. Özellikle Versay sarayı ile yoğun politik ilişkilerde olan kraliçe Maria Kazimiera'nın da Polonya kralının üzerinde büyük etkisi olduğu bilinmektedir.

²¹ L. Podhorodecki, *Wieden 1683*, s. 60-61; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 257.

Polonya'nın lehine yapılan bu anlaşma ve planların gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır. Çünkü mecliste, kralın karşısında yabancı saraylar tarafından cömertçe ödüllendirilen çok güçlü muhalif gruplar vardır ve bunlar sürekli krallık yönetiminin zayıflaması yönünde çalışmaktadırlar.²² Bu karşı çıkışın bir diğer önemli nedeni de Sobieski'nin 1676'da Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu Zurawno Ateşkesidir; çünkü bir asırdan beridir soylu ve magnat sınıfın dikkati Cumhuriyetin güney-doğu bölgelerine kaymıştır. Bu zengin verimli bölgede magnatların çok büyük mal varlıkları, geniş toprakları vardır ve buradan büyük gelir elde etmektedirler.²³ Bu nedenle Osmanlı'nın eline geçen bölgelerde toprakları bulunan soylu-magnat sınıfı için güneyde yapılacak savaşlar Baltık politikasından çok daha önemli görünmektedir. Dolayısıyla güçlü muhalefet Polonya kralına güney-doğu bölgelerinde Türk-Tatar ordularıyla sürekli savaşmaktan başka bir seçenek bırakmaz.

Soylu sınıfın itirazları karşısında uzun zamandan beri istediği Baltık politikasına ancak güney-doğuda yapacağı, kendi lehlerine olan bir barış anlaşmasıyla dönebileceğini anlayan kral, Sultan IV. Mehmed'den bir Ahitname alması ve Osmanlı ile "ebedi barış"ı gerçekleştirmesi için çok güvendiği Chelm voyvodası Jan Gninski'yi İstanbul'a elçi tayin eder.²⁴ 1677-1678 yılları arasında yapılan bu diplomatik faaliyetlere ait elimize geçen rapor ve yazışmalar, özellikle 1683'de Polonya kralının Avusturya ittifakına yönelmesinin nedenlerini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Bu belgelerde Polonya kralı III. Jan Sobieski'nin o sıralarda iç ve dış politikada güç durumda olduğuna, kesinlikle Osmanlı Devleti ile bir barış yapmak istediğine, Bab-ı Ali'nin ise Bucaş Anlaşmasından herhangi bir taviz vermek niyetinde olmadığına tanık oluyoruz.

²² Polonya-Litvanya Birleşik Cumhuriyetinde bir çeşit "Soylu Demokrasi" hüküm sürmekteydi. Soylular kralları çıkardıkları "Pacta Conventa" kurallarını kabul ettirerek seçiyorlardı. Krallığın seçimlik olması ve XVII. yüzyılda kabul ettikleri "Liberium Veto" uygulaması dış devletlerin ülke sorunlarına müdahale etmesine ve kendi çıkarları doğrultusunda baskı kurmalarına imkan veriyordu. Dolayısıyla güçlü ülkeler ve onların taraftarı soylular bu düzenin korunması, krallık yönetiminin güçlenmesi yönünde çalışıyorlardı. Bkz; Sabire Arık, *Polonya Kralı III. Jan Sobieski ve Hükümdarlığında Osmanlı-Lehistan İlişkileri(1674-1696)*, Basılmamış doktora tezi, Ankara 2004.

²³ 1596'da Polonya ile Litvanya arasında yapılan Lublin Devlet Birliği anlaşması gereğince daha önce Litvanya topraklarında bulunan Ukrayna bölgesi Polonya tarafına geçer. Polonyalı soylu ve magnatların bu çok verimli güney-doğu bölgelerinde latifundia-folwarkları (malikane), birkaç köyü veya şehri içine alan çok büyük arazileri vardı.

²⁴ "Amadem-i elçi 'an-canib-i kral-ı Leh" başlığı altında; *Osmanlı devleti ve Leh kralı arasında serasker tarafından aktedilen anlaşmanın sağlamaştırılması için adı geçen kral tarafından elçi gelmiştir.* denmektedir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekaiyat*. s. 85.

Bu sıralarda Vezir-i azam Köprülü-zade Fazıl Ahmet Paşa (1661-1676) vefat etmiş, yerine yine ailenin üçüncü vezir-i azamı olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (6 Kasım 1676) atanmıştır. Dolayısıyla 1677'de Polonya elçisi Gninski geldiğinde Kara Mustafa Paşa bir yıllık sadrazamdır. Osmanlı-Polonya savaşları devam ederken bundan faydalanmak isteyen Rusya, Çehrin üzerinden Kırım'a saldırmış (1674/1084), Doroşenko ile Kırım Hanı Rus ordularını püskürtmeyi başarmıştır. Bir yıl sonra 1675'de Rus Çarının bu kez Doroşenko üzerine kuvvet göndermesi sonucunda Doroşenko Osmanlı tabiiyetinden ayrılarak Rusya tarafına geçer. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti eski Kazak Hetmanının oğlu Jerzy Chmielnicki'yi hetman tayin eder ve eğer Çehrin kalesi alınırsa, Chmielnicki'ye verilmesi kararlaştırılır(1677). Bu sırada Rusya büyük bir ordu göndererek Çehrin'i işgal eder. Dolayısıyla 1677'de Haziran ayında Çehrin kalesi Şeytan İbrahim Paşa tarafından kuşatılır, fakat bir süre sonra Paşa çekilmek zorunda kalır.²⁵ Bu nedenle görüşmeler sırasında, Polonya kralından aldığı yönerge doğrultusunda Gninski'nin yaptığı ısrarlı toprak talepleri, Rusya'ya karşı yeniden savaşa hazırlanan Osmanlı yöneticilerin "*Bab-ı Ali size barış ihsan ediyor, ister kabul edin, ister etmeyin. Savaşa hazırlandığımızı ve Polonya'ya Moskova'dan daha yakın olduğumuzu biliyorsunuz.*"²⁶ şeklindeki taviz vermez tutumuna neden olur. Özellikle Kırım Hanı Murad Giray'ın "*Savaşa neden olacaksınız. Tatar orduları baharın ilk günleri Polonya'da ortaya çıkacaklar, göreceksiniz. Bu sizin ilk düzenbazlığınız değil; Bucaş Anlaşmasını bozdunuz(...)*bütün ordunun ve kumandanların gözleri önünde imzalanmasına rağmen şimdi de Zurawno Anlaşmasını bozuyorsunuz." "*Biliyorsunuz ki Tatarlar yağmayla yaşar, sizin topraklarınızı yağmalamak Moskova'dan daha kolay.*"²⁷ "*Kızsanız da, önünde eğilseniz de, bizim için*

²⁵ Silahtar Tarihi, c.I, s. 655-737; Rusya ile savaş 8 Ocak 1681'de Bahçesaray'da anlaşma imzalanana kadar belli aralıklarla sürer. Kara Mustafa Paşa Avusturya ile bir savaşı düşündüğünden Rusya ile pek uğraşmak istemez. Fakat bu anlaşma ile Osmanlı bölgedeki haklarından da vazgeçmiş olur. Dnieper Osmanlı topraklarının kuzey sınırı olarak kabul edilir. Böylece Ruslar bölgede daha fazla ilerleme imkanına sahip olurlar. Bkz; Silahtar, c.I, s. 737; Yard. Doç. Dr. Hasan Karaköse, *Çehrin Seferi ve Osmanlı Ukrayna Politikası*, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sempozyumu 2000, s. 157.

²⁶ Franciszek Pulawski, *Zrodla do Poselstwa Jana Gninskiego wojewody Chelminskiego do Turcji w latach 1677-1678*, Warszawa 1907, s. 110; Polonya elçisi Jan Gninski'nin İstanbul'da anlaşmaya çalıştığı sıralarda; 1677'de Çehrin kalesi de Osmanlı ordusu tarafından kuşatılmaya başlanmıştı. Ancak kalenin üç tarafı bataklık olması nedeniyle sadece bir taraftan yanaşıp saldırmak mümkündü. Kuşatmanın üçüncü haftası Ruslar bir takviye güç gönderdiklerinde Osmanlı tarafı da Kırım ve Bosna destek güçlerini harekete geçirir, fakat İbrahim Paşa bu işi başaramayacağını fark edince fazla zaiyat vermemek için kuşatmayı kaldırır. 11 Nisanda 1678'de ise Moskova'ya savaş ilan edilir. Bkz; Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, c. III, s. 171-72; Uzunçarşılı, aynı eser, c.III, I. Kısım, s. 430.

²⁷ Pulawski, *Zrodla do Poselstwa Jana Gninskiego...*, s. 78.

*hepsi bir, Bab-ı Ali sizin ne dostluğunuzu ne de düşmanlığınızı önemsiyor*²⁸ tarzındaki yaklaşımı, elçi Gninski'yi, Polonya'ya her an savaş olabilir endişesine sevk eder, dolayısıyla bir an önce anlaşma yapmak zorunda bırakır.²⁹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa da bu elçilik konusuna aynı yönde bir açıklama getirmektedir; "*Leh kralı tarafından gönderilen elçi, Serdar İbrahim Paşa ve Kırım Hanı ile konuşup kararlaştırmak üzere arz ettiği barış şartlarında Osmanlı devletine ait olan Bar ve Miedzyboz palangalarını ve Podolya'dan bir miktar yer, bizim anlaşmamızda bize verilmelidir, diye inat ettiğinden anlaşma henüz tamamlanamamıştı. Şimdi padişah hazretlerinin Moskof üzerine kahredici ve alemleri tutucu bir heybetle gitmelerini kat'i bildiğinden, mümkündür ki, Moskof üzerine olan seferin te'ir ve kendileri üzerine takdim olmak ihtimali, elçinin yüreğine yeniden korku saldığından ettiği tereddüt ve inattan kendisine pişmanlık gelmekle Serasker ve Kırım Hanı ile görüştüğü şartlar muvacehesinde anlaşmayı imzalamıştır.*"³⁰ Anlaşıldığı gibi Gninski'nin savaş ihtimali karşısında, korkuya kapılıp anlaşmayı imzaladığı konusunda iki tarafın da birleştiği görülmektedir. Bab-ı Ali Polonya'nın zayıf durumunu ve Rusya'yla ona karşı yaptığı askeri ittifak denemelerinin başarısızlıkla sonuçlandığını bilmektedir. Kara Mustafa Paşa Polonya'nın bu zayıf halinde Osmanlı Devletine karşı savaşa giremeyeceği düşüncesiyle hiçbir şekilde taviz vermeyi düşünmez.³¹ Elçi Gninski, Rusya'nın 1667'de Polonya'dan zorla elde ettiği toprakların aslında onlara ait olduğunu belirttiğinde ise, Reis Efendi, Rusya'yla savaşırken Ukrayna topraklarının Polonya'nın mı, yoksa Rusya'nın mı olduğuna bakmayacaklarını, kılıçla elde edilen her şeyin artık onların olacağını belirtmektedir. Şu an Moskova ne elde ettiyse, Türklerin de onu Moskova'nın kabul edeceğini belirtirken "*Sizin olanı almak istiyorsanız- diyordu Reis Efendi-ordularınız gelsin ve sizin olanı göstereyin.*"³²

²⁸ Pulawski, *Zrodla do Poselstwa Jana Gninskiego...*, s. 78.

²⁹ Biblioteka Czartoryskich, Rps. 175, k. 723-745; T.K.S. Arşivi No.D. 7018/1, Y.42a-42b; Nigar Anafarta, *Osmanlı İmparatorluğu ile Polonya (Lehistan) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler*, İstanbul 1979, Naşir Mehmet Kavala, s. 18-19; Dariusz Kolodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations 15th 19th Century*, Leiden-Boston-Köln, 2000, s. 528-544.

³⁰ (16 muharrem 1089-10 mart 1678); Bkz; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde i Vekaiyat*, s. 89.

³¹ Kara Mustafa Paşanın genel olarak Hıristiyan toplumların elçilerine karşı takınmış olduğu sert tutum doğal olarak devletler arası ilişkilerde realizmi önlüyor ve karşılıklı görüşmelerin sağlayacağı faydaları baştan yok ediyordu. Polonyalı tarihçi Podhorodecki bu konuda "*Büyük devlet sovenizmi ve önünü görememe, "her Müslüman kılıcın gavurları yenebileceği" söylemine bağlı ulusal kendini beğenmişliğin"* faydalı bir anlaşma yapılmasına izin vermediğini yazar. Bkz; Leszek Podhorodecki, *Wieden1683*, s. 65.

³² Pulawski, *Zrodla do Poselstwa Jana Gninskiego...*, s. 116-117; Wojcik, *Rzeczpospolita wobec Turcji i Rosji*, s. 131, Podhorodecki, *Wieden 1683*, s. 65.

Elçilik raporlarına ve Sobieski'nin Gninski'ye vermiş olduğu yönergeye baktığımızda, başlangıçta Polonya kralının bu görüşmelerden çok umutlu olduğuna tanık oluyoruz.³³ Çünkü Zurawno (1676) Ateşkesi sırasında Şeytan İbrahim Paşa İstanbul'da daha iyi şartlarda bir anlaşmanın yapılacağına dair Polonya tarafına söz vermiştir.³⁴ Fakat III. Jan Sobieski'nin Gdansk'tan senatörlere yazmış olduğu mektupta, görüşmelerin Polonya kralının beklediği yönde gitmemesi nedeniyle artık barış ümidinin kalmadığı gözlemlenir. Dolayısıyla kral senatörleri Lublin'e Türk ve Moskova³⁵ konularını tartışmak için çağırmaktadır; Osmanlı Devleti açısından işlerin güçleştiğini ve Osmanlı ile her an savaş olabileceğini bildirmektedir.³⁶ Elçilik görüşmelerinin sonucunda Jan Sobieski, 1678'de Zurawno Barış Anlaşmasını onaylayan Ahitnameyi elde etmesine rağmen, hala Osmanlı tarafından bir savaş tehlikesinin olduğunu düşünmektedir. Papa XI. Innocente'ye yazdığı mektuplarında bu konuda Hıristiyan dünyasının yardımını ister.³⁷ Türk-Tatar ordularının gücünü çok iyi bilen Sobieski, mutlaka bir başka ittifak bulmalıydı. Çünkü krala göre Polonya orduları olabilecek her hangi bir savaş sırasında kendini koruyabilecek durumda bile değildir.³⁸ İç politikada muhalif gruplar tarafından zor günler geçirmektedir. Uluslararası arenada ise artık Fransa'dan yardım bekleyemezdi, çünkü Nijmegen'deki anlaşma Niderland'daki savaşı bitirmiş, 1679'da koalisyonla anlaşmış, Brandenburg Fransız kampına geçmiştir. Bu durum Sobieski'nin büyük ümitlerle Jawarow'da yapmış olduğu anlaşmayı pratik olarak sonlandırmış oluyordu. Artık Prusya prenslikleri için Fransa'nın yardımını

³³ *Instrukcja dana Janowi Gninskiemu od krola i stanow Rzeczypospolitej*-(7 maja 1677); Biblioteka Krasinskih, Rps. 708, str. 319-325.

³⁴ *Dariusz Michala Paca, hetmana wielkiego litewskiego*; J. Wolinski, *Przyczynki do wojny 1676*; PH-W, II, 1930, s. 155. *O przebiegu kampanii i oblezenia*, zob. J. Wolinski, *Zorawno*; *Z dziejow wojen polsko-tureckiej*, s. 163-181; Dariusz Kolodziejczyk, *Otoman Polish Relations...*, s. 149.

³⁵ Polonya kralı Jan III Sobieski İstanbul'la eş zamanlı olarak Moskova'ya da bir elçilik kafilesi yollar. Fakat istediği desteği bulamaz. Bkz; Wimmer, *Wieden 1683*, s. 70.

³⁶ *Jan III do Senatorow z Gdanska, 1-12 Luty 1678*; *Biblioteka Krasinskih, Rps. 708, str. 379-384*; *Mowa od Tronu z racji pokoju z Turcja zawartego na sejmie w Grodnie odczytana, 29 luty 1679*; Biblioteka Zamoyskich Rzeczypospolitej 1261k. 18-19v. ; Mecliste okunan Sobieski'nin mektubunda ; Osmanlı ile yapılan barış anlaşmasına rağmen savaş ihtimalinden söz edilirken, Hıristiyan aleminden yardım istenecektir ve bu yönde diplomatik faaliyetlere başlanılacaktır, dolayısıyla ilk kutsal ittifak kıvılcımları gözlenir. Bu belgede de Osmanlı'nın Moskova ile savaşının kesin olduğu, fakat orduların her an Polonya'ya dönebileceğinden bahsedilir.

³⁷ 16 Nisan 1678, *Jan III do Inocentego XI z Lublina* (Kopyası Bib. Kras. Rps. 708 str. 408-410). Pulawski, *Zrodla do Poselstwa Jana Gninskiego...*, s. 231-232; K. Konarski, *Polska przed Odsieczą Wiedenska*, s. 67.

³⁸ Cevat Üstün, *1683 Viyana Seferi*, İstanbul 1941, s. 26; L. Podhorodecki, *Wieden 1683*, s. 67; Wojcik, *Rzeczpospolita Wobec Turcji i Rosji 1674-1679...*, s. 134-231.

elde etme şansı kalmadığı gibi, Versay sarayının da Cumhuriyete hiç ihtiyacı kalmamıştır. Bu noktadan sonra artık Fransa'nın çıkarları, Cumhuriyetin pasif politikada kalmasını gerektiriyordu. Cumhuriyetin çıkarları ise kralı, Polonya'nın politik izolasyonuna izin vermeyecek şekilde aktif bir politika yapmaya mecbur ediyordu. Dolayısıyla bu faktör Sobieski'nin Fransa'dan Avusturya'ya doğru kaymasına neden olur.³⁹ Diğer taraftan Moskova ile yaptığı diplomatik girişimlerin de bir sonuç vermemesi üzerine zor duruma düşen Sobieski o trajik tarihi kararı verir ve Avusturya ile anlaşma yapar.⁴⁰ Güçlü Osmanlı Devletinin orduları Viyana'nın surlarına dayandıklarında ise, Polonya kralına göre; "*kendi topraklarında tek başına, kendi ekmeği için savaşmak yerine yabancı topraklarda, yabancı ekmek için bütün imparatorların desteğinde savaşmak çok daha iyidir.*"⁴¹ Çünkü böylece savaşlardan oldukça yıpranmış olan kendi ülkesini de korumuş olacaktır; hem bugün Viyana elden giderse Varşova'yı kim koruyacaktır!⁴² Viyana'nın düşmesinin Polonya'yı direkt olarak tehdit altına sokacağı ortadadır, fakat krala göre daha da önemli olan; Avusturya'nın Osmanlı ordularının saldırısına karşı kendi gücü ya da Alman Devletler Topluluğu desteğinde, tek başına karşı koyması halinde, hem Cumhuriyetin prestijinin düşeceği, hem de onun Avrupa politikasındaki çıkarlarının büyük darbe göreceğidir.⁴³

Dolayısıyla 1683'de Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından Viyana kuşatıldığında, Polonya-Avusturya ittifakı gereğince yardıma giden müttefik ordularının başında III. Jan Sobieski vardır.⁴⁴ Zaman Polonya kralının lehine

³⁹ "1683 Viyana Seferi" adlı eserin yazarı Cevat Üstün'e göre; Sobieski'nin kuvvetten düşmesi, oğlu Jakub'un onun yerini alabilecek kabiliyette biri olmaması, bundan dolayı da Lehistan tahtına bir Fransız namzetin hazırlanması gerektiğine dair haberler Leh liderini Fransa'dan uzaklaştırarak Avusturya'ya yaklaştırmıştır. Bkz; Cevat Üstün, *1683 Viyana Seferi*, Ankara 1941, s. 35.

⁴⁰ Sobieski 1683'de Avusturya ile anlaşmaya karar verdiğinde, bu kararını mecliste kabul ettirebilmek için, Fransız elçisine Polonyalı tüccarlara olan borçlarını ödemesini emrederek elçinin parasız kalmasını sağlar. Dolayısıyla hiçbir soyluya rüşvet veremeyeceği için öncelikle meclis oturumun kesilmemesini garantiye alacaktı. Daha sonra ise Fransız taraftarı soyluların ona karşı yapacakları suikast planını ortaya çıkartarak, mecliste Versay sarayı ile yapılan yazışmaları okutur. Böylelikle ona karşı olan muhalif grupları pasifleştirmiş olur. Bkz: L. Podhorodecki, *Wieden 1683...* s. 68; Bu örnek aynı zamanda Cumhuriyetin kendi içindeki yönetim sistemi dolayısıyla dış güçlere ne kadar açık olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

⁴¹ K. Piwarski, *Miedzy Franca i Austria. Z dziejow Polityki Jana III Sobieskiego w latach 1687-1690*, s. 1.; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 322.

⁴² L. Podhorodecki, *Wieden 1683*, s. 68.

⁴³ Bu düşünceler eşliğinde Sobieski Viyana'ya gitmek için acele eder. Bkz; *Acta Historica...* s.301; John Stojce, *Viyana Kuşatması*, s. 246.

⁴⁴ Polonya kralı III. Jan Sobieski'ye göre müttefik ordularına başkanlık edebilecek yegane kişi kendisiydi. Avusturya ve Alman komutanların onunki kadar Türk-Tatar ordularıyla savaş

işler ve endişeli olmasına rağmen Viyana seferinde hiçbir engelleme ile karşılaşmaz. Özellikle Kara Mustafa Paşa'nın müttefik ordularına karşı her hangi bir hazırlık yapmamış olması onu daha da rahatlatır. Hatta Osmanlı ordusunun bu kaygısızlığı onu şaşırtır; 12 Eylül sabahı eşine yazdığı mektubunda “*Sanki kurtarmaya gelecek olan birlikler çok uzaklardaymış gibi davranıyorlardı.*”⁴⁵ derken zorlu sefer boyunca yorgun düşen askerlerin bu durumdan yararlanarak savaş öncesi dinlenmiş olmalarına sevinmektedir. Dolayısıyla kralın bu mektubu, Osmanlı kaynaklarında da yer alan; Kara Mustafa Paşa'nın gelen yardım birliklerini küçümseyerek herhangi bir hazırlık yapmadığı, ya da Kırım Hanı'nın Sobieski'nin Tuna'yı geçişine seyirci kaldığı ve bu nedenle de müttefik ordularının fazla yıpranmamış oldukları, Türk ordularının ise kuşatmanın uzun sürmesi nedeniyle bitkin halde oldukları yönündeki iddiaları doğrular yöndedir.⁴⁶

III. Jan Sobieski Osmanlı Serdarı Kara Mustafa Paşa'yı yenerek Viyana'yı kuşatmadan kurtardığında ise Avrupa'da, özellikle Hıristiyan dünyasında kahraman ilan edilir.⁴⁷ Fakat Osmanlı-Polonya savaşları henüz

tecrübeleri yoktu. Osmanlı ordularını onun kadar tanımıyorlardı. Aslında o sıralarda Türk orduları karşısında çaresiz durumda olan Sezar I. Leopold'ün de başka seçeneği yoktur ve sefere kendisi katılmayarak Sobieski'nin liderliğini kabul eder. Fakat müttefik ordularının gerçek lideri hakkında pek çok spekülasyonlar olur. Alman-Avusturya kaynakları gerçek liderin Sobieski olmadığını ısrar etmektedirler; John Stoje, *Viyana Kuşatması*, s. 280, Polonya kaynakları ise Sobieski'nin lider olduğunu savunur. Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 346; Bu konuda Polonya ordusunun Viyana seferine katılmış komutanlarından birinin yazmış olduğu günlükten daha geniş bilgi alınabilir. Bkz; Marcin Katski, *Diariusz wyprawy wiedenskiej Krola Jana III*, Lublin 2003.

⁴⁵ *Listy do Krolowej Marysienki; Nad Obozem Tureckim*, 12 IX 1683; Polonya kralı III. Jan Sobieski'nin eşine yazmış olduğu bu mektuplar, yalnızca tarihçilerin değil, aynı zamanda bu dönemle ve 1683 yılı olaylarıyla ilgilenen her araştırmacı için çok değerli birer belge özelliğini taşımaktadır. Polonya kralı askeri ve diplomatik tarafının yanı sıra iyi bir kronik yazarıydı. Bu nedenle kendi düşüncelerini ve tarihi olaylar üzerine yapmış olduğu çeşitli yorumları eşine mektup olarak yollar. Dolayısıyla bu mektuplar bu dönemi ve Sobieski'nin askeri-siyasi politikasını, dolayısıyla Cumhuriyetin bir dönem önemli olaylarını çok yakından yansıtmaları açısından önemlidir.; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 336; John Stoje, *Viyana Kuşatması*, s. 300.

⁴⁶ Muammer Yılmaz, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Viyana*, Türk Dünyası Tarih Dergisi, 61-72, 1972, s. 72, s. 13-28; Prof. Dr. Abdülkadir Özcan, *Viyana Bozgununun Maddi ve Manevi Sebepleri Dönemin Kısa Panoraması*, M. Kara Mustafa Paşa Sempozyumu 2000, s. 233-235.

⁴⁷ Sobieski, Viyana zaferi sonrasında Papa XI. İnnocente'ye yazmış olduğu mektubunda Sezar'ın o ünlü sözünü inançlı bir Katolik ruhuyla değiştirerek “*Venimus. Vidimus, Deus vicit*” (Geldik, Gördük, Tanrı fethetti) şeklinde yazar. Bkz; *Jan III do Innocentiego XI*, Vienne 14 Septembris 1683, *Acta...nr.* 236, s. 386; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 338; Bu mektubu ile birlikte savaş sırasında elde ettiği sancaklardan birini “*Sancak-ı Şerif*” zannederek Papa'ya yollar. Çünkü Sobieski yalnızca Sezarlığı ya da Avrupa'yı kurtarmamıştı, aynı zamanda Roma'yı, Katolik Kilisesini, kısaca 300 yıldır İslam Dünyasıyla savaşan bütün bir

bitmemiştir. Şimdi Sobieski'nin dolayısıyla da Cumhuriyetin önünde tek bir soru vardır; 1672'de Bucaş Anlaşması ile kaybedilen Kamanıçe-Podolya bölgesini, Ukrayna'nın yanı sıra iki Tuna Prensliğini (Eflak-Boğdan), hatta Macaristan'ı Osmanlı Devleti'nin elinden alarak, çok daha iyi şartlarda yeni bir barış yapabilir miydi? Kara Mustafa Paşa'yı yenmiş olmasına rağmen Osmanlı ordularının gücünü çok iyi bilen Sobieski, Türk-Tatar ordularının savaş gücünün tam olarak kırılmadığından emindi. Dolayısıyla Osmanlı hala Avrupa için bir tehlike oluşturmaktaydı. Polonya kralına göre, Türkleri ilelebet Avrupa'dan uzaklaştırmak için fevkalade elverişli bir durum ortaya çıkmıştır. 27 Ekimde eşine yazdığı mektubunda "Böyle bin yılda bir gelecek ikinci bir savaş fırsatını kimse kaçırmak istemez."⁴⁸ derken Osmanlı ile savaşı sürdürmesinin kendisine göre çok daha önemli bir nedeni de yineliyordu; Polonya tarafı Osmanlı Devleti ile yaptığı savaştan çekilirse, Avusturya'ya, Bab-ı Ali ile kendi lehine bir anlaşma yapma fırsatını vermiş olacaktı. Bu anlaşma ise direkt Türk tehlikesiyle karşı karşıya kalacak olan Cumhuriyet için tam bir felaket olurdu. Devam etmeli ve hedeflerini büyütmeliydi. Hatta Osmanlı'nın yanı sıra Habsburgların da Aşağı Tuna'daki hakimiyetine son vermeliydi.⁴⁹ Sobieski'nin bu planları Osmanlı Devleti tarafından da çok iyi bilinmekteydi. Fındıklılı Mehmed Ağa, Polonya kralının büyük planları olduğundan; Ukrayna ve Podolya'yı Türklerden geri almak, hatta Tuna Prensliklerini, Eflak ve Boğdan'ı fethederek Karadeniz'e inmek, bu şekilde alacağı büyük zaferler neticesinde de Lehistan krallığını seçimlikten kurtararak hanedanlık kurucusu olmak istediğinden, ancak Sobieski'nin büyük ordusuyla Polonya'nın anahtarı olan Kamanıçe'yi bile alamadığından bahsederken oldukça isabetli tespitlerde bulunmuştur.⁵⁰

Hıristiyan dünyasının, özellikle uzun süreden beri Müslümanlara karşı savaşı destekleyen Papa XI. Innocente'nin⁵¹ girişimleri üzerine birleşen

Hıristiyanlık dünyasını kurtararak büyük bir başarı göstermişti. Bu sonuca ulaşmasında Tanrının kendisini görevlendirmiş olduğundan en ufak şüphesi yoktu.

⁴⁸ *Acta do dziejow Jana III...*, nr. 295, s. 511; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 351.

⁴⁹ Konopczynski, *Dzieje Polski Nowozytniej*, II, s. 106.

⁵⁰ Silahtar, c.II, s. 185-88; Polonyalı yazar Czeslaw Chowanec de Sobieski'nin güneydoğu planlarının onun hayatının yegane amacı olduğunu belirtirken Viyana zaferinden sonra Polonya kralının önünde çok geniş perspektifler açıldığını, Karadeniz'e doğru genişlemek istediğini, Rusya'ya kapırdığı toprakları da geri almak istediğini, bunun nedeninin de Baltık politikasının başarısızlığını telafi etmek olduğunu söyler. Tabii ki, kralın çok derinden istediği hanedanlık planlarını da unutmamak gerekir. Bkz; Czeslaw Chowanec, *Z dziejow polityki Jana III na Bliskim Wschodzie*, s. 159.

⁵¹ Papa XI. Innocente Osmanlı-Polonya savaşlarının başladığı 1672'den itibaren "Saygıdeğer Efendiler, Türklerle yapılan anlaşmanın kabul edilemez, aşağılayıcı şartlarını kulak ardı etmeyin, kendinizin, atalarınızın ebedi onurunu koruyarak, Hıristiyanlığın en büyük düşmanlarına geçmişten gelen gücünüzü gösterin!" diyerek Polonyalıları sürekli Osmanlı ile

Avusturya, Polonya ve Venedik *Kutsal İttifak* anlaşmasını 5 Mart 1684'de Linz'de imzalarlar. Fakat büyük planların eşliğinde imzalanan bu anlaşma, Sobieski'yi "*Kutsal İttifak boyunduruğu*" altına sokarak, Polonya dış politikasının yönünü gelecek on, on beş yıl boyunca belirleyecekti. Polonya kralının bu ittifak çerçevesinde başlatmış olduğu diplomatik faaliyetleri ise Cumhuriyet tarihinin en geniş kapsamlı faaliyetleri olarak kabul edilecekti; Kutsal İttifak ortaklarının desteğinde Sobieski, yeni müttefikler bulmak amacıyla pek çok ülke kralına elçi ve mektuplar yollar. Bu mektuplar Avrupa'nın yanı sıra Hindistan, Arabistan hatta Etiyopya'ya⁵² kadar gider. Fakat bu girişimler ne kadar büyük olursa olsun, Polonya için getirdiği sonuçlar o derece beklenilenden az olur. Özellikle Batı Avrupa'dan beklediği sonuçları alamaz. Çünkü İngiltere, Hollanda ve Fransa'nın doğuda ticari çıkarları vardır. Tarafsız kalmayı tercih ederler.⁵³ Doğuyu ve Osmanlıyı çok iyi tanıyan Sobieski, İslam dünyasına da elçiler yollamıştır. Uzun süre İran ve Kırım Hanlığında müttefik arayışını sürdürür. Aslında Hıristiyan dünyasının Müslümanlarla savaşlarında müttefik olarak İran'ı düşünmeleri Avrupa politikasında çok da yeni bir konu değildir. Türklerin Avrupa'yı fethetmeye başladıkları daha ilk zamanlarda bu tür denemeler ortaya çıkmıştır. Çünkü Hıristiyan dünyasına göre, Şii İran'la Sünni Türkler Müslüman dünyasında iki büyük rakip olarak sürekli savaşmaktaydı. Sobieski de bu düşünceler ışığında, Osmanlıya doğudan saldırması karşılığında Şah Süleyman'a deyim yerindeyse altından bir dağ vaat eder, fakat "*ret*" cevabı alır.⁵⁴

savaşa davet etmekteydi. L. Podhorodecki, *Wieden 1683*, s. 62; Konarski, *Polska przed Odsieczą Wiedenską r. 1683*, s. 44.

⁵² Etiyopya'ya elçi ve mektubun ulaşmadığı anlaşılmıştır. Bkz; A. Bartnicki, J. Mantel-Niecko, *Historia Etiopii*, Wrocław 1971, s. 111; L. Podhorodecki, *Wieden 1683*, s. 183.

⁵³ Bu dönemde süregelen Osmanlı-Avusturya mücadelesinde Fransa'nın Avusturya yanında yer alması kendisine hiçbir fayda sağlamayacaktı. Ancak bu savaşta tarafsız kalmasının büyük faydaları vardı. Fransa hem ezeli düşmanı Avusturya'nın zayıf düşmesinden faydalanacak, hem de Osmanlı ile arasının bozulmaması nedeniyle Doğu Akdeniz'deki ticari faaliyetlerine zarar vermeyecekti. Bkz, Uzunçarşılı, c.III/I, s. 445; Ancak Fransa Kutsal İttifak'a katılmasa da, Osmanlı ile savaş halindeki Avusturya'ya saldırmaması ittifaka avantaj sağlar.

⁵⁴ L. Podhorodecki, *Wieden 1683*, s. 150; Polonya'nın İran'la ilişkilerine dair daha fazla bilgi için; bkz; H. Seraja Szapszal, *Wyobrazenia Swietych Muzulmanskich. A Wplywy Īkonograficzne Katoliskie w Persji i Stosunki Persko-Polskie za Zygmunta III*. Wilno 1934; Polonyalı tarihçi L. Podhorodecki, Sobieski'nin Viyana'yı kurtarmasının ardından İran'ın Polonya kralını *El-gazi* olarak nitelendirdiğinden bahseder. Bkz; L. Podhorodecki, *Wieden 1683*, s. 150.

Kırım Hanlığı ise Polonya kralı Jan Sobieski için her zaman çok özel bir yere sahipti.⁵⁵ Askeri, politik kariyerinin daha çok başlarında iken onları tanıma fırsatını bulmuş, hatta birlikte savaşmıştı. 1654'de Polonya kralı Jan Kazimierz ile Kırım Hanı İslam Giray arasında yapılan ittifak görüşmeleri sırasında, Hanın istediği Polonyalı rehinelere arasında Jan Sobieski de bulunmaktaydı.⁵⁶ Polonya ile Kırım Hanlığı arasında Rusya ve Ukrayna'ya yönelik yapılan ittifak anlaşması imzalandıktan sonra da Sobieski'yi Polonya-Tatar ordularının başında alay lideri olarak görüyoruz.⁵⁷ Özellikle İsveç işgali (1655-1660), yani "*Potop*"(Tufan)un yaşandığı sıralarda Tatar orduları Varşova'nın kurtarılması için Jan Sobieski'nin emri altında savaşmışlardır. Kırım Hanlığı ile olan bu yakın ilişki Polonya kralına Tatar ordularını yakından tanıma fırsatını verir. Edindiği izlenimler neticesinde de Sobieski, Kırım Hanlığını Bab-ı Ali'nin sözünden çıkmayan, itaatkar bir devlet olarak görmüyordu. Bu nedenle Osmanlı ile yapmak istediği her görüşmede onların aracılığından yararlanmıştı. Hatta zaman zaman bu, Polonya'nın güney-doğu komşusunda kendisine müttefik olabilecek potansiyeli bile görüyordu. Çünkü Polonya kralına göre, 1683'deki savaşlarda Tatarların savaşmak istememeleri, onların önyargı olmadan Osmanlı'nın ardından gitmediklerinin en güzel işaretiydi. 10 Ekim 1683'de Parkanlar'dan eşine yazdığı mektubunda bu konuda düşüncelerini şöyle ifade eder; "*Bu sefer de yine Tatarlar yoktu, yalnızca birkaç yüz kadar...Görüyorum ki, yeni han da tıpkı diğer eski han gibi bizimle savaşmak istemiyor.*"⁵⁸ Dolayısıyla bu durumdan yararlanarak Tatarları Osmanlı Devleti'nden koparmak ister. 1685'de Golczewski'yi elçi olarak Bahçesaray'a yollar. Özellikle elçiyle göndermiş olduğu, Kırım Hanlığının bağımsızlığını ancak Polonya ve Kutsal İttifak devletlerinin desteği sayesinde kazanabileceğini, dolayısıyla Tatarların eski günlerdeki gibi özgür

⁵⁵ Polonya kralı Jan III Sobieski'nin Tatarlarla ilk karşılaşması doğumu sırasında olur. Polonya kralı 17 Ağustos 1629'da Oleszko'da doğar. Doğumu sırasında malikaneye büyük bir Tatar saldırısı olur. Osmanlı-Polonya ilişkileri açısından bu olayın sembolik bir anlamı var mıydı bilinmez, fakat yıllar sonra sürekli Türk ve Tatarlarla savaşacak olan Jan Sobieski için Osmanlı ordularını yenebilmek hayatının yegane amacı olacaktır. Bkz; Kluczycki, *Acta...*, s. 6; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 33.

⁵⁶ Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 50.; Dr. Erhan Afyoncu ise "*Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*" başlıklı eserinde Jan Sobieski'nin Kırım'da Tatarlar tarafından hapsedilmiş olduğundan, hatta bir süre sonra kurtulduğundan bahsetmektedir. Halbuki 1654'de İslam Giray-ki onun ölümünden sonra da Mehmed Giray-ile Polonya kralının anlaşma yaparak daha sonrasında birlikte savaşmış olduklarını biliyoruz. Bu anlaşma metni Polonya Genel Arşivinde tasnif edilmiştir.; bkz; Erhan Afyoncu, I. cilt, Yeditepe 2004, s. 112-113

⁵⁷ Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 52.

⁵⁸ *Sobieski do zony. Parkany 10 X 1683; Acta do dziejow Jana III*, s. 458.

olabileceklerini önemle belirtmiş olduğu bir rapor dikkat çekicidir.⁵⁹ Polonya kralı tarafından ortaya atılan hayaller kuşkusuz Selim Giray Hanı etkilemişti. Fakat Kırım Hanlığı Sobieski'nin baştan çıkarmalarına kapılmaz ve Osmanlı ile bağlantısını koparmaz, fakat Bab-ı Ali ile Polonyalıların arasında barış aracılığını sürdürür.⁶⁰ Sonuç olarak Polonya kralı III. Jan bu girişiminden de istediği sonucu alamamıştır. Her şeyden önce bu kez gerçekten buzdan bir saray inşa etmiştir. Fakat bu onun Viyana sonrası son diplomatik yenilgisi, Polonya politikasının ise son başarısızlığı olmayacaktı. İçişlerindeki başarısızlıklar, devletin zayıflığı, Polonya kralının Osmanlı Devleti ile savaşı ısrarla sürdürmek istemesi, Kutsal İttifak içinde yer alması, onun, dolayısıyla da Cumhuriyetin önüne çok daha önemli, bir o kadar da tehlikeli Rusya seçeneğini getirecekti.

Kutsal İttifak faaliyetleri çerçevesinde yeni müttefikler arama çabası beklenen sonuçları getirmez. Polonya'nın verdiği büyük tavizler neticesinde yalnızca Rusya ittifaka katılır: 1684'de Kutsal İttifak üyeleri Osmanlı Devleti ile Ukrayna anlaşmazlığı olan Rusya'nın da ittifaka katılması için uğraşırlar. Ancak ittifaka katılması Polonya ile anlaşmasına bağlıdır. Çünkü I. Leopold'ün elçileri Rusya'yı da ittifaka katmak için Moskova'ya gittiklerinde, Çarlık yönetiminin iç ve dış politikasına yön veren Wasyl Golicyn, Osmanlı Devleti ile yapacakları savaş neticesinde yeniledikleri takdirde, Polonya'nın, 1667'de kaybettiği toprakları geri almak için Rusya'ya saldırmasından korktuklarını belirtir. Sonuç olarak Rusya tarafı, ancak Polonya ile daha önceki Andruszow Anlaşması şartlarında yeni bir anlaşma yapıldığı takdirde ittifaka girebileceğini belirtir. Dolayısıyla Polonya tarihi kaynaklarında, Rus tarafıyla görüşmeleri yürüten Poznan voyvodası Grzymultowski'nin ismiyle anılan bu anlaşma 6 Mayıs 1686'da Moskova'da imzalanır.⁶¹ Osmanlı Devleti'ne karşı ittifaka girme ve Rusya'nın yapacağı 146 000 ruble (730 000 Polonya zloty'sı) değerindeki para yardımı karşılığında, Polonya Rusya'ya Kijow, sol yaka Ukrayna'sı, Smolensk, Czernichow, Siewierszczyzna ve daha pek çok toprak parçasını veriyordu. Vermiş olduğu toprak tavizlerinin yanı sıra, kendi topraklarında yaşayan Ortodoksların haklarını da korumak zorundaydı, kısacası artık

⁵⁹ Chowaniec, *Sobieski wobec Tatarszczyzny...*, s. 56.

⁶⁰ *Des Noyers do Bouilliau, Varsovie*, 6 IV 1684, BNP, FF 13022, f. 127; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 373.

⁶¹ Görüşmeler sırasında Golicyn idaresindeki Rus tarafı Kijow'dan Karadeniz'de kadar bütün Dnieper bölgesini istediklerinde anlaşma çıkmaza girer. Bkz; *Poslowie Polscy do Jana III, Moskowa*, 5 IV 1686; Polonya heyeti mecburen bu anlaşmayı imzalamak zorunda kaldığında, Poznan voyvodası "Ellerim felç olsaydı, dilim tutulsaydı da Cumhuriyet için böylesine zararlı bir anlaşmayı imzalamasaydım" demekten kendisini alamaz. Bkz; *Diariusz rozchodorow...*, s. 161; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 377-387.

Kazakları Katolik mezhebine girmeye zorlayamayacaktı. Böylelikle Rusya, Polonya-Litvanya Cumhuriyeti topraklarında yaşayan bütün Ortodoks mezhebine mensup halkların garantörlüğünü alarak Polonya'nın iç işlerine müdahale etme fırsatını da elde ediyordu.⁶² Sonuç olarak Moskova'da imzalanan bu anlaşma Sobieski'nin olduğu kadar Cumhuriyetin de büyük politik başarısızlığı sayılmaktadır. Sobieski bu anlaşmanın onaylanmasını mümkün mertebe geciktirmeye çalışsa da--ki, politik alanda aldığı bu başarısızlıkları savaş alanlarında elde edeceği başarılarla telafi edebileceğini, daha iyi şartlarda yeniden anlaşma masasına oturabileceğini ümit etmektedir--diplomatik başarısızlıklar, savaş alanlarındaki yenilgilerine eşlik edecektir. Bu "*Uzun Harp*" yıllarında Türk-Tatar ordularının başarılı oldukları Lehistan cephesinde Sobieski sürekli yenilgi tadacaktır.⁶³ Diğer taraftan Rusya ile yapılan bu anlaşma konusunu tartışan Meclis, anlaşmanın kral tarafından bir an önce onaylanması yönünde karar alır. Çünkü Rusya, bu anlaşmanın onaylanmaması halinde Polonya'yı savaşla tehdit etmektedir. Meclisin kararına uymak zorunda kalan Polonya kralı ise Polonya'nın Rusya'ya tam teslimiyetini belgeleyen anlaşmayı gözlerinden yaşlar akarak imzalar.⁶⁴ Bu anlaşma ile Rusya'nın gücü ve Kutsal İttifak içindeki prestiji artarken Polonya geri planda kalır, etkisini tamamen kaybeder.⁶⁵

⁶² Ukrayna bölgesinde yaşayan Kazaklar Ortodoks mezhebindedirler. XVII. yüzyılda Katolik olan Polonya kralları sürekli bu bölge halkını Katolik mezhebine sokmaya çalışmışlardır. Çünkü Kazakların Doğu Kilisesine, yani Rusya'ya yakın olmaları Polonyalıları korkutmaktaydı. Dolayısıyla bu anlaşma ile Polonya'nın yıllarca bu bölge Kazaklarını Rusya'nın etkisinden uzak tutma politikası da başarısızlığa uğruyordu. Bkz; Z. Wojcik, *Dzieje Rosji 1533-1801*, Warszawa 1971, s. 175.

⁶³ Osmanlı Devleti *Uzun Harp* yıllarında 1683'den 1699 Karlofça Anlaşmasına kadar önce üç cephede, daha sonrasında Rusya'nın da ittifaka katılmasıyla dört cephede 16 yıl boyunca savaşır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın öldürülmesinden sonra gelen vezir-i azam ve serdar-ı ekremlerin başarısızlıkları yüzünden, bilhassa Avusturya cephesindeki mağlubiyetleri bir silsile halinde devam etmiştir. Balkanlara kadar inen İttifak orduları Edirne'yi tehdit etmeye başlamış, bu tehlikeli durumda Arnavutluk, Mora ve Sırbistan'daki Hıristiyan tebaa düşmanların tahrikiyle ayaklanarak durumu daha da kötüleştirmişti. Osmanlı ordularının sürekli Avusturya cephesi ile meşgul olmaları, en büyük kuvvet ve harp araçlarıyla gereçlerinin o tarafa kaydırılmasından dolayı Venedik ve Lehistan cephesi yetersiz yardımlarla ve seraskerlerle idare olunmuştu. Fakat bu cephede Kırım Hanlığının çok önemli yardımları sayesinde Lehliler en çok istedikleri Kamanıçe'yi bile elde edemediler. Fakat Venedikliler Bosna ve Dalmaçya'da bazı mühim yerleri elde etmeye muvaffak oldukları gibi Mora'ya da tamamen alıp Orta Yunanistan'a kadar sokuldular. Bkz; Uzunçarşılı, aynı eser, c. III, Kısım 1, s. 585.

⁶⁴ A. Czolowski, *Lyzy Jana III; Ksiega ku czci Oswalda Balzera*, t. I, lwow 1928; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 383.

⁶⁵ Pajewski, *Bunczuk i Koncerz*, s. 248.

Dolayısıyla Polonya'nın 1683'de Viyana'da elde etmiş olduğu bütün şan şöhret Boğdan steplerinde ve Bukowina ormanlarında yapılan savaşlarda yok olup gitmişti. Sobieski Viyana zaferinin etkisinde Osmanlı ordularının direncinin kısa sürede kırılacağını, en fazla üç yıl süreceğini düşünmüş, Osmanlı ile savaş on beş yıl sürdüğü gibi, hayatını adadığı Ukrayna ve Kamienieç-Podolya bölgesinin 1699'da Karlofça (Karwowiec) anlaşmasıyla geri dönüşünü bile görememiştir. Ne Macaristan'ı, Erdeli ya da Boğdan'ı elde edebilmiş, ne de oğlu Jakub'u bu ülke tahtlarından birine oturtabilmişti. 1667'de Andruszow anlaşması ile Rusya'nın Cumhuriyetten elde ettiği toprakları geri alamadığı gibi, 1686'da İttifak'a katılması için çok daha büyük tavizler vermek zorunda kalmıştı.⁶⁶

Polonya kralı III. Jan Sobieski'nin bütün bir hükümdarlık dönemini ortaya koyduğumuzda, çalışmamızın başında irdelediğimiz soruların cevaplarını çok daha açık görebiliyoruz. Böylece dönemin en güçlü ordularını Viyana kapılarından geri püskürten Jan Sobieski'nin, aslında görüldüğü kadar güçlü bir kral olmadığına kanaat getiriyoruz. Polonya'nın siyasi yapısı gereğince diğer bütün krallar gibi o da bir "soylu yaptırımı" olan "*Pacta Conventa*" kurallarını kabul ederek tahta oturmuş, dolayısıyla meclisin, yani soylu sınıfın baskısı altında hakimiyetini sürdürmüştü. Yine bu sınırlamalara ek olarak eşinin ve kendisinin Fransa'ya olan yakınlığı, krallık yönetiminin güçlenmesi yönünde yapmış olduğu faaliyetler, hatta oğlu için istediği hanedanlık planları onun, her attığı adımda soylu sınıfın büyük engellemeleriyle karşılaşmasına neden olmuştu. Örneğin 1683'de Viyana'ya yardım için giderken, Avusturya ile yaptığı anlaşma gereği vaat etmiş olduğu 40 000 kişilik orduya meclis uzun süre izin vermez. Çünkü bu kadar büyük bir ordunun kralın emrine verilmesi halinde, Sobieski'nin bu orduyu kendi planları doğrultusunda kullanabileceğinden korkmuştur.⁶⁷ Kralın bu acizliğini daha da iyi ortaya koyan bir başka olay ise 1692 yılında gerçekleşir. Bu tarihte Tatar elçisi Derviş Kaza, Han ve Sultan adına Polonya'ya barış önerisiyle geldiğinde, artık hiçbir ümidi kalmamış, Kutsal İttifak boyunduruğundan kurtulmak isteyen kral öneriyi kabul etmek ister. Dolayısıyla bu konu 1693 Ocak meclisinde tartışılması gerekirken, Avusturya'nın satın aldığı soylular tarafından "*Liberium Veto*" kuralı gereğince oturum kesilir. Podolya eyaletinin merkezi olan Kamanieç'yi geri alabilmek için sürekli uğraşan kral böylesi bir fırsattan bile faydalanamaz.⁶⁸

⁶⁶ W. Konopczynski, *Dzieje Polski Nowozytniej*, II, s. 106; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 384

⁶⁷ Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 317.

⁶⁸ Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 505.

Hotin (1673) ve Viyana (1683) savaşları bazında bakıldığında Polonya kralının Osmanlı Devleti ile yaptığı savaşlarda genel olarak başarılı olduğu görülmektedir. Bunun nedenini ise Osmanlı ordularını çok iyi tanınmasına bağlamak doğru olacaktır. Çünkü, tıpkı dedesi Marek ve babası Jakub Sobieski'nin geldiği gibi⁶⁹ o da 1654'de Mikolaj Bieganowski'nin elçilik heyetiyle İstanbul'a gelir.⁷⁰ Hatta bu geliş onun uluslararası alanda ilk politik adımı olur. Daha kariyerinin çok başlarındaiken, sürekli savaş alanlarında karşı karşıya kalacağı Osmanlı ordularını ve Bab-ı Aliyi yakından tanıma fırsatını elde etmesi ona Türklere karşı şüphesiz pek çok artılar sağlamıştı. Hatta bu deneyim onu, hayatı boyunca hayal ettiği o gücü ve ihtişamı bulduğu Osmanlı ordularına hayran bile bırakacaktı. 1676 Zorawno savaşı sırasında eşine yazdığı mektubunda hayranlığını şöyle ifade etmektedir. "Gece gündüz demeden orduları bize yaklaşıyor. Şu an Ujazdow ve Varşova sarayı kadar birbirimize yakınız, aramızda çok az mesafe var. Onların kampına bakmak bize çok büyük zevk veriyor, çünkü Swieca nehrinin üzerindeki ovalık alanı ve birkaç tepeyi bütünüyle kaplamışlar. İbrahim Paşa Dniester'in sağ yakasında, Han ise tepelerin sol tarafında duruyor. Dünyada onların kampından daha güzel bir şey yoktur. Bir milyon çadır; ve itiraf etmek gerekir ki onların orduları çok daha büyük, güzel ve hareketli."⁷¹ Dolayısıyla bu hayranlık onda, sürekli savaş alanlarında bu güçlü orduları bir kez daha yenebilme tutkusuna dönüşür. Hotin savaşı sonrasında Hüseyin Paşa'nın çadırından krallık sekreteri Olszowski'ye yazdığı mektubunda⁷², bu savaşın çok zor kazanıldığını, pek çok *Junak*'ın kanının döküldüğünü belirtirken, kendi ordularının da Türk orduları kadar cesur ve onurlu savaştıklarını söylemekten çekinmez. Yine 1683'de eşine yazmış olduğu mektubunda, "Tanrı ulusumuza şimdiye kadar hiçbir ulusa nasip olmamış, hiç duyulmamış bir zafer ve ün ihsan etti. (...) Sadrazam her şeyini

⁶⁹ Zajaczkowski-Jan Rejchman, *Zarys Dyplomatyki Osmansko-Tureckiej*, s.116-117; Polonya kralının kendi kaleminde verdiği bilgilere göre Polonya kralı Stefan Batory, Marek Sobieski'nin çok yakın arkadaşıydı (F. Kluczycki, *Acta*. I, s.I; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 29) Kendi babası ise 1620 Hotin anlaşması için gelen konsey üyelerindendi, hatta bu savaş hakkında çok değerli bir eser de kaleme aldı. "Commentariorum Chotinensis belli libri tres", "Dzienniki wyprawy chocimskiej-Hotin seferi günlüğü" adlı eser 1646'da Gdansk'da yayınlanır. 1620 Çeçora savaşında ölen krallık hetmanı Zolkiewski de anne tarafından dedesidir. Bkz; Otto Forst Battaglia, *Krol Polski, König von Polen*, s. 19.

⁷⁰ Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 51; "Sultan Mehmed IV do Krola Jana Kazimierza (19-28 Nisan 1654)", AGAD, Arch. Kor., Dz. Turecki, teczka 408, nr 707; Zygmund Abramowicz, *Katalog Dokumentow Tureckich. Dokumenty do dziejow Polski i Krajow osciennych w latach 1455-1672*, Warszawa 1959, s. 335.

⁷¹ *Listy do Marysienki*, 30 IX 1676 w nocy.

⁷² *Sobieski do Olszowskiego*. "Z Namiotow Husseina paszy. w dzien Sw. Marcia (11 XI 1673)" Bkz; *Acta Historica*. 1,2, s. 1321-1322; Pajewski, *Bunczuk i Koncerz*, s. 159; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 212.

bırakarak bir kat elbise bir at üzerinde kaçtı. Onu yenen ben oldum. Çünkü onun ardından o büyük ihtişam ve onur bana kaldı.(...)Kampta sadrazamın odalığı bana onun çadırını gösterdi⁷³, öyle genişti ki, surlar içindeki Varşova ya da Lwow kadar. Şimdi onun taşıdığı bütün eşyalara ben sahibim⁷⁴ derken, bu güç ve ihtişamın, o an yalnız kendi ellerinde olmasından duyduğu sevinç açıkça ortaya çıkmaktadır. Fakat hükümdarlığı boyunca almış olduğu yanlış kararlar ve yapmış olduğu politik hatalar Viyana önlerinde sağladığı bu önemli başarıyı hep gölgede bırakmıştır.

Polonya kralı Viyana zaferinin ardından Osmanlı ile savaşını sürdürerek, dolayısıyla Kutsal İttifak içinde yer alarak kendisinin olduğu kadar ülkesinin de en büyük politik hatasını yapıyordu. III. Jan böylesi bir karar alırken uluslararası olduğu kadar kendi ülkesinin imkanlarını da yanlış değerlendirmişti. Çünkü Polonya XVII. yüzyıl boyunca yaşadığı savaş ve işgalden dolayı ekonomik çöküntü içinde bulunuyordu. Bu ekonomik güçlülere açlık ve salgın hastalıklar da eşlik etmekteydi. Dolayısıyla 1683 yılındaki Viyana seferi ülkenin elde edebileceği askeri ve ekonomik güçlerinin en son noktasıydı. Bir daha böylesi bir güç toplamak mümkün değildi. Avrupa'daki genel durum da Sobieski'ye başarı getirebilecek gibi görünmüyordu. Avusturya Arşidükü başkentini Türk ordularından kurtardıktan sonra Osmanlıdan daha çok Fransa ile savaşa yönelmişti. Viyana sarayı Kamaniçe ve Podolya'nın Polonya tarafından geri alınmasına karşı değildi, fakat bundan sonra elde edilebilecek olan Macaristan, Tuna prenslikleri gibi bütün yerleri kendisi için düşünüyordu. Bu nedenle Sobieski hanedanlığı için Eflak-Boğdan'ı almayı planlayan Polonya kralını sürekli kontrol altında tutuyorlardı. Sobieski ise Viyana zaferinin parıltısından gözleri kamaşmış, Osmanlı ordularının çok kısa sürede yenileceğini düşünüyordu. Fakat 1686-1691 yılları arasında Boğdan'a yaptığı her sefer başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Sobieski'nin bu askeri ve politik alanlarda aldığı başarısızlıklar Avusturya'nın işine yarıyordu. Arşidük'ün orduları 1686'da Budin'i, 1687'de Erdel'i ele geçiriyor, Venedik Cumhuriyeti ise 1685'de Mora'ya çıkarma yapıyordu. Bir süre sonra Osmanlı için yeni bir cephe açarak, Rusya da 19 Temmuz 1696'da Azak'ı elde ediyordu.⁷⁵

Bu durumda şu soruyu sormak yerinde olacaktır: 1677'de Polonya elçisi Gninski İstanbul'a geldiğinde, Bab-ı Ali tarafından savaş ihtimali ortaya

⁷³ Kralın Maria Kazimiera'ya yazdığı 5 Ekim 1683 tarihli mektubunda, ona gönderdiği ganimetlerin içindeki bu çadırların çok düzenli şekilde Lobzow'daki mahzenlere yerleştirilmesini, tamir edilerek temizlenmesi ve eksiklerinin tamamlanması için Lwow'dan çadırcıların getirtilmesini emreder. Bkz; Kukulski, *Listy do Marysienki...*, s. 549.

⁷⁴ *Listy do Marysienki*, 13 IX 1683.

⁷⁵ Pajewski, *Bunczuk i Koncerz*, s. 248.

atılmasaydı, yine de Sobieski Osmanlı ile anlaşmasını bozarak Avusturya ile anlaşır mıydı? Bunu bilemeyiz, fakat 1677-78 elçilik yazışmaları, kralın o sıralarda kesinlikle barış taraftarı olduğunu belgeliyor. Diğer taraftan Sobieski ve Polonya halkı, 1672-1676 Osmanlı savaşları sırasında Polonya kralının yardım çağrısına kulak asmayan, hatta Polonya'nın Osmanlı ile savaşını kendi çıkarları açısından destekleyen Avusturya'ya zaten kırgındı.⁷⁶ Dolayısıyla Avusturya ile anlaşma olmayabilirdi. Yine de Papa'nın Polonya kralının üzerindeki etkisi düşünüldüğünde kesin bir şey söylemek güç, fakat Polonya kralının 1683'de Osmanlı ordularının karşısında yer almasında Kara Mustafa Paşanın 1677-78'deki yaklaşımının büyük etkisi olmuştur.⁷⁷ Sorulması gereken diğer bir soru ise, Papa'nın kıskırtmalarına kapılarak Kutsal İttifak içinde yer almak yerine Sobieski, bir an önce Osmanlı ile anlaşma yoluna gitseydi, ülkesi, hatta "*Uzun Harp*" yıllarında dört cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı için çok daha iyi olmaz mıydı? Polonyalı tarihçilerin bu soruya verdiği cevap genellikle; "*Evet, ülkesi bu kadar imkansızlıklar içindeyken Polonya kralının Kutsal ittifak içinde yer alması tam bir politik hataydı.*" şeklindedir. Çünkü "*Viyana savaşı sonrası Osmanlı orduları bir yenilgi almışken Ukrayna ve Kamanıçe-Podolya konusunda taviz verdirilerek çok daha iyi şartlarda yeni bir anlaşma yapılabilirdi.*"⁷⁸ Polonya'nın ekonomik, askeri konumunu, Viyana yenilgisinden sonra Osmanlı'nın böylesi bir barışı kabul edebileceği ihtimalini göz önüne aldığımızda, çok daha isabetli olacağını Kutsal İttifak yıllarında Sobieski'nin aldığı askeri-politik başarısızlıklar gösterecektir.

1692'de ülkesinde yaşayan Tatar Türklerine, ilk göç ettikleri dönemlerde elde ettikleri haklarını-topraklarını geri veren⁷⁹ Polonya kralının Türkleri sevdiğini söylemek hata olur, fakat yukarıda örneklediğimiz gibi, bir Türk düşmanı olmadığı, hatta büyük bir hayranlık duyduğu da yadsınamaz bir gerçektir.⁸⁰ Bu hayranlığının en çarpıcı örneğini 1676 yılına

⁷⁶ L. Podhorodecki, *Wieden 1683*, s. 67.

⁷⁷ Dariusz Kolodziejczyk, *Leh Belgelerde Devlet Adamı Kara Mustafa Paşa*, s. 119.

⁷⁸ L. Podhorodecki, *Wieden 1683*, s. 184.

⁷⁹ Rkps Muz. XX. Czartor., Nr. 718, s. 1291-1302 ve 1317-8; AWK, V, 354-6, 360-3, 379; Stanisław Kryczyński, *Tatarzy Litewscy. Proba Monografii Historyczno-Etnograficznej, Gdansk 2000*; 15 Eylül 1692, *Acta Grodzkie-Lwow. Archiwum Bernardyckie*; Bkz; Ananiasz Zajaczkowski, "*Karaims in Poland*", Warszawa 1961, s. 106-107; XIV. Yüzyıldan itibaren önce Altın Ordu, daha sonra da Kırım Hanlığından Polonya-Litvanya Cumhuriyeti topraklarına göç eden Tatarlar, ilk yıllarda krallık tarafından büyük bir koruma ve ayrıcalıklar içindeydiler. Bu ayrıcalıkları zaman içerisinde Polonya politikaları gereğince ellerinden alınmıştı. Bütün haklarına Sobieski döneminde yeniden kavuşurlar. Bu konuda hayranı olduğu, Osmanlı ordularının bel kemiğini oluşturan Tatarları sürekli kendi tarafına çekme isteğini de göz ardı etmemek gerekir.

⁸⁰ Kolodziejczyk, *Leh Belgelerde Devlet Adamı Kara Mustafa Paşa*, s. 119.

ertelediği taç giyme törenlerinde görmekteyiz. Kral bu törenlere Hotin savaşında ganimet olarak elde ettiği Hüseyin paşanın binlerce yakut, zümrütlerle süslü eğeri üzerinde katılır.⁸¹ Yine 1683 Viyana savaşı sonrasında ilk iş olarak Türk kuşatmasını görmek isteyen, Türk mühendislerin kuşatma sırasında gerçekleştirmiş olduğu mühendislik dehasına-sanatına hayran kaldığını dile getiren de yine Polonya kralından başkası değildir.⁸² XVII. yüzyılda Polonya'da bayanlar Fransa'yı örnek alırken, erkekler Müslüman-doğu tutkunuydu. Örnek aldıkları en tutkulu doğu hayranı ise Jan Sobieski'ydi. Polonya kralı İslam dünyasında ortaya çıkan her yenilikle; özellikle silahlar, atlar, hatta doğu sanatıyla çok yakından ilgiliydi. Sık sık İstanbul ve Bahçesaray'a elçiler yollayarak bu alanlardaki yenilikler hakkında onlardan rapor istiyordu.⁸³ Doğu, özellikle yaşam tarzına da yansımıştı, örneğin Viyana savaşından sonra eşine yazdığı mektubunda "*Canım, bana Tatar kadınlarının elleri boş dönen kocalarına söyledikleri gibi, "sen artık Junak (cengaver) değilsin, bana hiçbir şey getirmemişsin--"ileri atılsaydın bir şeyler yakalayabilirdin"-- demeyeceksin.*"⁸⁴ derken bir doğulu gibi hissettiğini fark ediyoruz. Yine Polonya kralının Viyana savaşı sonrasında Türk kampındaki bütün ganimeti tek başına sahiplenmesine kızan Avusturyalıların, onu tam bir "*Orientalischer Krieger*"(doğulu askerler) gibi davranmakla suçlamaları da yaptığımız bu saptamayı destekler yöndedir.⁸⁵

Jan Sobieski'yi ve hükümdarlık dönemini farklı yönleriyle incelediğimiz bu çalışmamıza son olarak; Polonya kralının iyi eğitilmiş, kültürlü, bilim ve sanata tutkulu bir kral olduğunu eklemek yerinde olacaktır. Pek çok yabancı dili biliyor ve konuşuyordu; Viyana zaferinden sonra kont Starhemberg tarafından verilen öğle yemeğinde salona alınan Türk-Tatar esirlerle Sobieski'nin kendi dillerinde-Türkçe ve Tatarca-konuşması herkesi şaşırtır.⁸⁶ Yıllar sonra Polonya kralının entelektüel taraflarını görenek

⁸¹ Pajewski, *Bunczuk i Koncerz*, s. 256.

⁸² L. Podhorodecki, *Wieden 1683*, s. 147; Wimmer aynı ayrıntıyı verirken aynı zamanda, Polonya kralının Türk kampını gezerken, Kara Mustafa Paşa'nın savaşın son dakikalarında öldürülmesini emrettiği pek çok yeniçerinin cesetleriyle karşılaştığını da yazar. Wimmer, *Wieden 1683*, s. 340.

⁸³ 17 nisan 1668'de Kırım'daki elçiler Zlotnicki ve Lichocki'nin Bahçesaray'dan hetmena yazdıkları mektupta bu konuda Sobieski'yi bilgilendirmektedirler. *Acta historica*, t. I, cz. I, s. 358; Pajewski, *Bunczuk i Koncerz*, s. 256.

⁸⁴ *Listy do Krolowej Marysienki*, 12 IX 1683, w nocy.

⁸⁵ Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 351; John Stoje, *Viyana Kuşatması*, s. 313.

⁸⁶ Wimmer, *Wieden 1683*, s. 352; Polonya kralının babası Jakub Sobieski çok yönlü bir çalışma programı hazırlayarak, 1640-48 yılları arasında oğlunu Kolegium Nowodvorski ve Krakow Akademisine eğitime yollar. Bu çalışma programında "*Türk dili bize çok gerekli, özellikle Rus bölgesinde yaşayan soylular için; bu bölge komşuları arasındaki ilişkilerde,*

hayranlık duyan bir Fransız gözlemcinin “*Şüphesiz Fransa kralı XIV Ludwik'den sonra Avrupa'nın en iyi eğitilmiş kralı, pek çok edebi esere sahip. Latince, Fransızca ve Türkçe'yi mükemmel konuşuyor.*”⁸⁷ şeklindeki ifadesi Türkçe bilgisini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

Sonuç olarak, Osmanlı-Polonya (Lehistan) ilişkilerinde genel olarak barışın hüküm sürdüğünü, fakat XVII. yüzyılın, özellikle Polonya kralı III. Jan Sobieski'nin hükümdarlık yıllarının, yukarıda irdelediğimiz gibi sürekli savaşlarla geçmiş olduğunu görüyoruz. İki ülke ordularını bu kadar sık karşı karşıya getiren nedenlerin başında, kralın ısrarla 1672'de Bucaş Anlaşmasıyla Osmanlı Devleti'nin elde ettiği Ukrayna, Kamanıçe-Podolya bölgelerini geri almak istediği, barış taraftarı olduğunda ise, bu bölgelerde toprakları bulunan soylu-magnatların engellemeleriyle karşılaştığı ortaya çıkıyor. Fakat siyasi sistem nedeniyle kralın bu durumu değiştirme şansı olmadığı gibi, hükümdarlığı süresince aldığı yenilgi ya da yapmış olduğu yanlış politikaların muhalif gruplar tarafından ona karşı koz olarak kullanıldığını ve onun düşünüldüğü gibi güçlü bir kral olmadığını anlıyoruz. Dolayısıyla Jan Sobieski'nin iki ülke ilişkileri içinde üstlendiği rol diğer Polonya krallarından daha farklı olmuştur. Sürekli Türk-Tatar saldırılarına maruz kalan, bu nedenle de Osmanlı ordularıyla savaş geleneği olan bir bölgede dünyaya gelmiş olması, Polonya kralının rakibini hem çok yakından tanımmasını sağlamış, hem de bu orduları sürekli yenme arzusunu ortaya çıkarmıştır. İki büyük savaşta bu amacına ulaşmasına rağmen, iç ve dış politikada almış olduğu yanlış kararlar, devletin zayıflığı, Osmanlı Devleti ile savaşı ısrarla sürdürme isteği, Kutsal İttifak içinde yer alması, onun boş hayallere kapılmasına, dolayısıyla bu hayaller adına hem kendisini hem de ülkesini yıkıma sürüklemesine neden olmuştur.

elçilik durumlarında, savaş ya da barış görüşmelerinde bu dili bilmek zaruridir.” diyen babası onun Türkçe öğrenmesi konusunda ısrarlıdır; bkz; *Instrukcyja Imc Pana Jakuba Sobieskiego... Acta ...I, nr.3, s. 22; Lata Szkolne Marka i Jana Sobieskich w Krakowie*, H. Barycz, Krakow 1939, s. 25; Wojcik, *Jan Sobieski*, s. 35-37.

⁸⁷ Kralın bildiği dillere Wojcik'in kendisi de Almanca ve İtalyanca'yı ekliyor. Bkz; *Note sur le Roi de Pologne Jean III Sobieski, sa famille et sa cour*, BNP FF NA 7491,1.; Wojcik, Z., *Jan Sobieski*, s. 386; Yılmaz Öztuna da Jan Sobieski'nin tam bir ilim ve sanat tutkunu olduğunu yazar; *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul 1977, cilt 6, s. 37.

Kaynakça

Biblioteka Czartoryskich, Rkps.(elyazmaları)175, k 732-745; AGAD, Arch. Kor. Dz. Turecki, teczka 467, nr. 783; AGAD, Arch. Kor. Dz. Turecki, teczka 408, nr 707; Biblioteka Krasinskih, Rkps. 708, str. 319-325; Bib. Kras., Rkps. 708, str. 379-384; Bib. Kras., Rkps. 708, str. 408-410; Biblioteka Zamoyskich Rzeczpospolitej, 1261k. 18-19v.

Acta Historica res gestas Poloniae illustrantia, c. 2; Pisma do Wieku i Spraw Jana Sobieskiego, F. Kluczycki, Krakow 1880-81

Acta do Dziejow Krola Jana III Sprawy roku 1683, a Osobliwie Wyprawy Wiedenskiej Wyjasniajace, Krakow 1883

Diariusz Wyprawy Wiedenskiej Krola Jana III, Marcin Katski, Lublin 2003

Listy do Krolowej Marysienki, [http://monika.univ.gda.pl/literat/listys/...](http://monika.univ.gda.pl/literat/listys/)

Abramowicz, Zygmund, *Kara Mustafa Pod Wiedniem-Zrodla Muzulmanskie do Dziejow Wyprawy Wiedenskiej 1683 roku*, Krakow 1973

--*Katalog Dokumentow Tureckich. Dokumenty do Dziejow Polski i Krajow Osciennych w Latach 1455-1672*, Warszawa 1959

Anafarta, Nigar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Belgeler*, yay. Mehmet Kavala, İstanbul 1979

Arik, Sabire, *Henryk Sienkiewicz'in "Bay Wolodyjowski" adlı eserinde Türk İzleri, Doğu-Batı Dilleri ve Edebiyatları Sempozyumu, Cumhuriyetimizin 80. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, Ankara 2004, s. 187-194

--*Eski Polonya'da Kazak Savaşları*, A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara 2004, cilt XXII, sayı 35, s. 227-250.

--*Polonya kralı III. Jan Sobieski ve Hükümdarlığında Osmanlı Polonya (Lehistan) İlişkileri (1674-1696)*, basılmamış doktora tezi, Ankara 2004.

Barycz, Henryk, *Lata Szkolne Marka i Jana Sobieskich w Krakowie*, Krakow 1939

Bartnicki, A-Mantel-Niecko, J, *Historia Etiopii*, Wroclaw 1971

Battaglia, Otto Forst, *Jan Sobieski, König von Polen*, Zürich 1946

Chowaniec, Czeslaw, *Z Dziejow Polityki Jana III na Bliskim Wschodzie 1683-1685*, Kwartalnik Historyczny, t. XL, Lwow 1926

--*Sobieski Wobec Tatarszczyzny 1683-1685*, Kwartalnik Historyczny, t. XLII, Lwow 1928

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekaiyat*, Neşr. Abdülkadir Özcan, T.T.K. Ankara 1995

Danişmend, İsmail Hami-İzahlı *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1950

Fındıklı'lı Mehmet Ağa, *Silahtar Tarihi*, İstanbul 1928

Galland, Antonie, *İstanbul'a Ait Günlük Anıları*, T.T.K. Ankara 1987

Gökay, Orhan Şaik, *Kamaniçe Muhafızlarının Çektiği*, IUEF. Tarih Dergisi, s. 32, İstanbul 1979, s. 281-300

Karaköse, Hasan, *Çehrin Seferi ve Osmanlı-Ukrayna Politikası*, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sempozyumu, Merzifon 2000, s.155-168

Kolodziejczyk, Dariusz, *Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca*

- Siyasi ve Diplomatik İlişkiler*, 15-19 yüzyıl Osmanlı-Lehistan İlişkileri, İstanbul 1999, s. 21-33
- Ottoman Polish Diplomatic Relations 15-19 Century*, Leiden-Boston-Köln, 2000
- Podole Pod Panowaniem Tureckim; Ejalet Kamieniecki (1672-1699)*, Warszawa 1994
- Leh Belgelerde Devlet Adamı Kara Mustafa Paşa*, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sempozyumu, Merzifon 2000, s.117-123
- Konarski, Kazimierz, *Polska Przed Odsieczą Wiedeńską r. 1683*, Warszawa 1914
- Konopczynski, W., *Polska i Turcja 1683-1792*, Warszawa 1936
- Dzieje Polski Nowożytnej*, t. II, Warszawa 1936
- Kryczyński, Stanisław, *Tatarzy Litewscy. Proba Monografii Historyczno-Etnograficznej*, Gdansk 2000
- Kukulski, Leszek, *Listy do Marysienki*, Warszawa 1962
- Özcan, Abdülkadir, *Viyana Bozgununun Maddi ve Manevi Sebepleri-Dönemin Kısa Panoraması*, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Sempozyumu, Merzifon 2000, s.229-237
- Pajewski, Janusz, *Bunczuk i Koncerz. Z Dziejów Wojen Polsko-tureckich*, Ponzan 2003
- Piawski, Kazimierz, *Miedzy Fransją i Austrią. Z Dziejów Polityki Jana III Sobieskiego w Latach 1687-1690*, Krakow 1933
- Podhorodecki, Leszek, *Wiednia 1683*, Warszawa 1980
- Puławski, Franciszek, *Zródła do Poselstwa Jana Gniewskiego Wojewody Chełmińskiego do Turcji w Latach 1677-1678*, Warszawa 1907
- Raşid, Tarihi, c.I, İstanbul 1928
- Szapszal, Seraja, *Wyobrażenia Świętych Muzułmańskich. A Wpływy Ikonograficzne Katolickie w Persji i Stosunki Persko-Polskie za Zygmunta III.*, Wilno 1934
- Stoje, John, *Viyana Kuşatması*, İstanbul 2003
- Wimmer, Jan, *Wiednia 1683*, Warszawa 1983
- Wojcik, Zbigniew, *Jan Sobieski*, Warszawa 1973
- Rzeczpospolita wobec Turcji i Rosji 1674-1679*, Wrocław 1976
- Dzieje Rosji 1533-1801*, Warszawa 1971
- Wolinski, Janusz, *Przyczynki do Wojny 1676*, Przegląd Historyczno-Wojskowy, II, z. I, Warszawa 1930
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. III, 1983
- Üstün, Cevat, *1683 Viyana Seferi*, Ankara 1941
- Yılmaz, Muammer, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Viyana*, Türk Dünyası Tarih Dergisi, s.61-72, 1972, s. 13-28
- Zajaczkowski, A-Rejchman, J., *Zarys Dyplomatyki Osmansko-Tureckiej*, Warszawa 1955